

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Jugoslávský typ socialismu ve slovinském prostředí

Michaela Piňosová

Bakalářská práce

2012

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Michaela PIŇOSOVÁ**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obory: **Slavistická studia zemí Evropské unie (dvouoborové)**
Historie (dvouoborové)
Název tématu: **Jugoslávský typ socialismu ve slovinském prostředí**
Zadávající katedra: **Katedra historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce je charakteristika hlavních rysů tzv. jugoslávského samosprávného socialismu a jeho projevů od konce 40. let (od tzv. roztržky socialistické Jugoslávie se sovětským stalinistickým blokem) do počátku 70. let 20. století (do zmaření pokusu slovinských reformních komunistů vedených Stane Kavčičem o liberalizaci společenských poměrů ve Slovinsku).

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- práce Edvarda Kardelje - Cabada, L. Politický systém Slovinska. Praha, 1973. - Slovenska novejša zgodovina I?II (ured. Jasna Fischer et al.). Ljubljana 2005. - Štih, Peter ? Simoniti, Vasko ? Vodopivec, Peter. Slowenische Geschichte. Gesellschaft ? Politik ? Kultur. Graz, 2008. - Vodopivec, Peter. Od Pohlinove slovnice do samostojne države. Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja. Ljubljana, 2007. - The Land Between. A History of Slovenia (ed. Otto Luthar et al.). Frankfurt am Main, 2008. - Pirjevec, Jože. Tito, Stalin in zahod. Ljubljana, 1987. - Pirjevec, Jože. Jugoslavija 1918 ? 1992. Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevičeve in Titove Jugoslavije. Koper, 1995. - Britovšek, Marjan. Stalinov Termidor. Ljubljana, 1984. - Simčič, Miro. Tito brez maske. Ljubljana, 2007. - Čepič, Zdenko. Agrarna reforma in kolonizacija v Sloveniji. 1945?1948. Maribor, 1995. - Dolenc, Ervin ? Godeša, Bojan ? Gabrič, Aleš. Slovenska kultura in politika v Jugoslaviji. Ljubljana, 1999. - Gabrič, Aleš. Slovenska agitpropovska kulturna politika 1945?1952. Ljubljana, 1991. - Gabrič, Aleš. Socialistična kulturna revolucija. Slovenska kulturna politika 1953?1962. Ljubljana, 1995. - Nečak, Dušan. Dachauski procesi. Ljubljana, 1996. - Prinčič, Jože. Povojne nacionalizace v Sloveniji. 1945?1963. Novo mesto, 1994. - Prinčič, Jože. Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji. Ljubljana, 1997. - Prinčič, Jože. V začaranem krogu. Slovensko gospodarstvo od nove ekonomske politike do velike reforme. 1955?1970. Ljubljana, 1999. - Repe, Božo. ?Liberalizem? v Sloveniji. Ljubljana, 1992. - Repe, Božo. Rdeča Slovenija. Tokovi in obrazi iz obdobja socializma. Ljubljana, 2003.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Zbyněk Vydra, Ph.D.**
Katedra historických věd

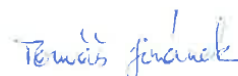
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2009**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2010**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze Zákona č. 121/200 Sb., autorský zákon, zejména skutečnosti, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou, nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích, 7. září 2012

.....

Michaela Piňosová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Zbyňku Vydrovi za vedení mé bakalářské práce a Mgr. Alešovi Kozárovi za ochotu a věcné připomínky. Dále děkuji své rodině za láskyplnou podporu během celého mého dosavadního studia a přátelům za trpělivost a cenné rady nejen při psaní této práce.

Anotace

Tato práce se zabývá charakteristikou hlavních rysů tzv. samosprávného socialismu v Jugoslávii a ve Slovinsku v období od 40. do začátku 70. let 20. století. V této souvislosti je práce zaměřena na nastínění politické, hospodářské a společenské situace v zemi před, během a především po sporu jugoslávského vedení se sověty a Informačním byrem. Pozornost je věnována také samotné roztržce, která vedla k vyřazení Jugoslávie ze sovětského bloku a hledání jiného socialistického modelu než byl ten sovětský. V další části jsou zmíněny klíčové osobnosti, které se podílely na vzniku nové ideologie nebo jinak zásadně zasáhly do politického dění tehdejší Jugoslávie. V závěru práce jsou ve stručnosti zachyceny důležité momenty v rámci vývoje republiky Slovinska.

Klíčová slova

Socialismus. Jugoslávie. Samospráva. Reformy. Slovinsko.

Title

Yugoslav type of socialism in Slovene background.

Abstract

The present paper deals with the main characteristics of the so-called autonomic socialism in Yugoslavia and Slovenia in the period from the 40's until the early 70's of the 20th century. In this context, it is focused on outlining the political, economical and social situation in the country before, during and especially after the dispute of the Yugoslavian leadership with the Soviets and Information Bureau. Attention is also paid to the dispute itself that led to the exclusion of Yugoslavia from the Soviet bloc and urged it to search for another socialist model than was the Soviet one. In the next chapter are mentioned the key personalities who participated in the creation of a new ideology, or otherwise fundamentally influenced the

politics of Yugoslavia. The conclusion briefly captures important moments in the development of the Republic of Slovenia.

Key words

Socialism. Yugoslavia. Autonomy. Reforms. Slovenia.

OBSAH

ÚVOD	1
1. Rozchod se Sovětským svazem	3
1.1 Otázka poválečného uspořádání.....	6
1.2 Balkánská federace.....	7
1.3 Zasedání Informačního byra a rezoluce o vyobcování KSJ ze společenství evropských komunistických stran.....	9
1.4 Doba represí – boj proti „informbyrovcům“	11
1.5 Reakce Západního světa.....	13
2. Jugoslávský model socialismu	17
2.1 Hospodářství.....	19
2.2 Zemědělství.....	23
2.3 Kultura.....	30
3. „Liberální“ šedesátá léta ve Slovinsku	35
4. Tvůrci ideologie	39
4.1 Josip Broz Tito.....	39
4.2 Edvard Kardelj.....	42
4.3 Boris Kidrič.....	46
4.4 Stane Kavčič.....	47
5. Důležitá data v rámci vývoje republiky Slovinsko	50
5.1 Nejvyšší představitelé Slovinska.....	51
ZÁVĚR	53
RESUME	55
SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	57
1. Literatura.....	57
2. Internetové zdroje.....	58
SEZNAM ZKRATEK	60

ÚVOD

Přelom 1. a 2. poloviny 20. století byl v Evropě ve znamení poválečné obnovy a přerozdělování moci. Už během války začaly vznikat dva zcela odlišné a mezi sebou soupeřící bloky, jejichž politika přímo zasáhla do vývoje jednotlivých evropských zemí. Na jedné straně stály západní demokratické státy s výsadním postavením USA, na straně druhé státy tzv. východního bloku v čele se Sovětským svazem. Jugoslávie se v prvních poválečných letech vyvíjela pod přímým vlivem SSSR, neboť zde převzali vládu komunisté. Jugoslávské vedení se tak zaměřilo na vybudování nového systému založeného na principech socialismu podle sovětského vzoru. Zahraniční politika byla orientována na spolupráci se sověty a ostatními lidově demokratickými státy. Po roce 1948, když byla Jugoslávie v důsledku roztržky se Stalinem vyloučena z evropského společenství komunistických stran, se její vývoj začal ubírat poněkud jiným směrem. Země se otevřela směrem na západ a změnil se také doposud prosazovaný prosovětský kurz ve vnitřní politice.

Má práce sleduje období zhruba od konce války do sedmdesátých let 20. století. Jak vypovídá samotný název, je zaměřena především na území Slovinska. Vývoj země je v této době úzce spjatý s vývojem v celé Jugoslávii, neboť Slovinsko bylo od roku 1918 až do roku 1991 jednou z jejích částí. Pro získání komplexní představy o vývoji země je tedy potřeba hodnotit tehdejší události nejen v republikovém, ale také v celojugoslávském měřítku.

Můj zájem se orientuje především na období po roce 1948, kdy byla Jugoslávie rozhodnutím Informačního byra vyloučena ze zemí sovětského bloku. Následující roky jsou dobou hledání nové cesty při budování socialistické společnosti v zemi, odpoutávání se od sovětských vzorů a rozporů ve vnitřní a zahraniční politice, která se, jak už je zmíněno výše, začíná otevírat západním vlivům.

Práci jsem rozdělila do pěti hlavních kapitol. Výcházím hlavně ze souhrnných děl vydaných v edici Dějiny států v rámci nakladatelství Lidových novin, tedy *Dějiny jihoslovanských zemí* a *Dějiny Slovinska*. Velkým přínosem pro zpracování daného tématu mi byly práce slovinských historiků. Velkou měrou jsem čerpala z děl Bože Repeho, Jože Pirjevce a historika zaměřeného na oblast hospodářství – Jože Prinčiče. Všechny ostatní práce, ze kterých jsem čerpala, jsou zmíněny v seznamu literatury a pramenů.

První kapitola je věnována samotné roztržce se Sovětským svazem. Událostem, které jí předcházely, rozpravám mezi bělehradským a moskevským vedením až po osudné bukurešťské zasedání Informačního byra. Jsou zde nastíněny příčiny daného sporu, které pramenily především z hegemonistických snah Moskvy o nadvládu nad střední a jihovýchodní Evropou a Titovy neústupnosti se těmto snahám podřídit. V závěru kapitoly je nastíněna situace, která v zemi vznikla bezprostředně po vyloučení ze Stalinova kruhu a ve stručnosti také reakce západního světa, pro který byl vývoj událostí v „nepřátelském“ bloku do jisté míry překvapením.

Ve druhé kapitole se věnuji charakteristice hlavních rysů tzv. jugoslávského modelu socialismu, který se začal utvářet po rozchodu se sověty, a který se od toho sovětského značně lišil. Je zde nastíněn politický, hospodářský a kulturní vývoj Jugoslávie, se zaměřením na Slovinsko. Co se týče hospodářství, věnuji se především období padesátých let, neboť právě v tuto dobu vstoupila v platnost tzv. dělnická samospráva, jejíž principy se v dalších letech rozšířily i do ostatních oblastí. Jsou zde nastíněny také hospodářské reformy v první polovině šedesátých let, o které se velkou měrou zasloužili slovinští komunisté. Třetí kapitola na tu předchozí volně navazuje, neboť se věnuje období šedesátých let, které se ve Slovinsku nesly v duchu tzv. stranického liberalismu. Zde se zaměřuji především na činnost tehdejší Výkonné rady SRS, v jejímž čele stál ve druhé polovině šedesátých let Stane Kavčič. V těchto kapitolách vycházím hlavně z prací předních slovinských historiků – už výše jmenovaných – Bože Repeho, Jože Prinčiče, ale také z děl Zdenka Čepiče a Ervina Dolence.

Dále je pozornost věnována předním politickým osobnostem, které se významně podílely na vzniku jugoslávského modelu tzv. samosprávného socialismu, nebo jinak zasáhly do tehdejšího politického vývoje země. Jmenovitě je tato kapitola věnována životu a dílu Josipa Broze Tita, Edvarda Kardelje, Borise Kidriče a Stane Kavčiče.

V závěru práce jsou jen velmi stručně nastíněny důležité momenty v rámci vývoje republiky Slovinsko. Je zde také přehled nejvyšších představitelů Slovinska této doby.

Cílem mé práce je tedy podání celkového obrazu o politickém, hospodářském a společenském vývoji tehdejšího Slovinska v rámci Jugoslávie a charakteristika hlavních znaků odlišnosti mezi jugoslávským a sovětským typem socialismu. Práce se také pokusí nastínit podíl a úlohu Slovinců při budování tohoto modelu, který se vžil do historie pod označením jugoslávský samosprávný socialismus.

1. Rozchod se Sovětským svazem

Po skončení 2. světové války došlo k velmi podstatným změnám na politické mapě světa a v mocenských poměrech mezi velmocemi. Před válkou se k velmocem počítaly USA, Velká Británie, Německo, Francie a Japonsko. Po válce se do popředí dostaly USA a SSSR, za nimi se s určitým odstupem udržely Velká Británie a Francie, naopak Německo a Japonsko své postavení v důsledku prohrané války ztratily.¹ Svět se začal rozdělovat do dvou naprosto rozdílných a mezi sebou soupeřících bloků, kde na jedné straně stály západní demokratické státy a na straně druhé socialistické státy střední a jihovýchodní Evropy v čele se Sovětským svazem.

Sovětský blok² se začal utvářet už v průběhu války, kdy byla uzavírána řada spojeneckých smluv mezi SSSR a menšími evropskými státy. Po roce 1945 se v této politice pokračovalo, takže vznikl jakýsi konglomerát států, které Moskva považovala za sféru svého vlivu. Nejdůležitějším cílem sovětské zahraniční politiky byla v této době všestranná unifikace bloku a hlavně získání rozhodující moci v jeho jednotlivých zemích.

Také Jugoslávie uzavřela se SSSR spojeneckou smlouvu ještě před koncem války. Na rozdíl od ostatních východoevropských zemí, kde byly většinou poválečné komunistické režimy důsledkem vítězného postupu sovětské armády, zde ale přišli komunisté k moci svými vlastními silami.³ Tento fakt byl zřejmě později jedním z předpokladů pro neústupnost jugoslávských komunistů v otázce sovětské svrchovanosti nad ostatními státy bloku, včetně Jugoslávie. Jugoslávští komunisté byli na své válečné úspěchy i autentickou revoluci, která je přivedla k moci, náležitě hrdí. Sověti se ale k Jugoslávii chovali stejně jako k zemím, které osvobodila jejich vojska.⁴ V jejich očích jugoslávští komunisté svoji úlohu uvnitř socialistického tábora poněkud přeceňovali, neboť svoji revoluci dávali za vzor všem ostatním komunistickým stranám.⁵

¹ MOULIS, V. *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944 – 1989*. Ostrava, 1991. ISBN 80-85498-01-4. S. 9.

² Země sovětského bloku – Albánie, Bulharsko, Československo, Jugoslávie (do r. 1948), Maďarsko, Polsko, Rumunsko, SSSR, Východní Německo.

³ RYCHLÍK, J. *Dějiny Slovinska*. Praha, 2011. ISBN 978-80-7422-131-6. S.201.

⁴ MOULIS, V. *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944 – 1989*. Ostrava, 1991. ISBN 80-85498-01-4. S. 77.

⁵ REŽEK, M. *Preteklost sodobnosti. Izbrana poglavja slovenske novejšje zgodovine: Politične spremembe v Sloveniji v začetku petdesetih let*. Ljubljana, 1999. ISBN 961-90261-3-6. S. 190.

Bezprostředně po skončení války a nastolení moci se jugoslávské vedení v čele s Titem⁶ snažilo převzít a použít sovětské vzory ve všech oblastech státního systému. Žádná jiná země východní Evropy nekopírovala v poválečných letech Sovětský svaz tak důsledně jako právě Jugoslávie⁷, přesto však postupem času vznikly mezi vůdčími představiteli těchto zemí důležité rozpory v otázkách zahraniční a později i vnitřní politiky.

Menší konflikty nastávaly už za války kvůli rozdílným názorům na průběh revoluce v Jugoslávii a ve vztahu k západním spojencům, především co se týkalo otázek poválečného uspořádání Evropy. Zatímco Stalin⁸ nechtěl riskovat jakékoliv zhoršení vztahů se Západem, Tito prosazoval radikálnější politiku. Příkazy z Moskvy chápal jako zpomalení procesu revoluce a zabraňování vlastních zájmů budoucí nové Jugoslávie.

K vážnějším rozkolům pak došlo krátce po válce, a jejich hlavní příčinou byla Stalinova nespokojenost s jugoslávskou zahraniční politikou týkající se států spadajících do sovětské sféry vlivu, především Albánie a Bulharska. Situace se vyhroutil na počátku roku 1948, a to díky dvěma událostem. Za prvé, v lednu jugoslávská vláda bez konzultace s Moskvou rozmístila na albánském území letecký pluk, a za druhé, ve stejné době proběhla světovým tiskem informace o rozhovoru s Georgiem Dimitrovem⁹. Tehdejší vedoucí bulharský představitel v něm označil jako velmi reálnou možnost brzkého vzniku federace Bulharska, Jugoslávie, Albánie, popř. i dalších států střední a jihovýchodní Evropy.¹⁰ Na základě této události nechal Stalin pozvat přední jugoslávské a bulharské komunisty do Moskvy, kde byli donuceni podepsat ponižující dohodu, podle které měly obě země v budoucnu konzultovat se Sovětským svazem všechny otázky zahraniční politiky.¹¹ Tito se však Stalinovu diktátu nepodřídil a hned po návratu jugoslávské delegace do vlasti dohodu odvolal.

Po Titově reakci na dění v Moskvě se předmět sporu posunul na další úroveň. Od této chvíle vycházel především ze snah Moskvy podmanit si a zcela ovládnout jugoslávské vedení, stejně jako tomu bylo v ostatních státech sovětského bloku, a na druhé straně z nevole jugoslávských komunistů se tomuto tlaku podřídil.¹² Myšlenka balkánské federace i jugoslávská politika

⁶ Vlastním jménem Josip Broz (1892 – 1980). Přejezdívku Tito používal během války, kdy byl nucen žít v ilegality, a po válce mu už zůstala.

⁷ RYCHLÍK, J. *Dějiny Slovinska*. Praha, 2011. ISBN 978-80-7422-131-6. S. 211.

⁸ Vlastním jménem Josip Visarionovič Džugašvili (1879 – 1953). Přejezdívku Stalin získal v době ruské revoluce roku 1917.

⁹ Georgi Dimitrov (1882 – 1949), vůdce bulharských komunistů.

¹⁰ ŠESTÁK, M. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha, 1998. ISBN 978-80-7106-375-9. S. 507.

¹¹ MOULIS, V. *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944 – 1989*. Ostrava, 1991. ISBN 80-85498-01-4. S. 72.

¹² Tamtéž. S. 76.

v Albánii se dostala do pozadí, a Stalin se začal soustředit na úplnou politickou likvidaci Tita a jeho nejbližších spolupracovníků, které měli v jugoslávském vedení nahradit spolehlivější a především Moskvě loajálnější lidé. Jugoslávské vedení bylo obviněno z neuznávání ideologického prvenství SSSR v občině socialistických zemí a řady dalších omylů, kterých se údajně dopustilo při budování socialismu ve své zemi.

V polovině roku 1948 dosáhly rozkoly mezi Jugoslávií a Sovětským svazem svého vrcholu. V červnu bylo svoláno zasedání Informačního byra¹³ v Rumunsku, které se mělo zabývat jugoslávskou otázkou. Na konci setkání byla přijata rezoluce o vyobcování Jugoslávie z evropského společenství komunistických stran. Stalin pravděpodobně neočekával, že by se jugoslávské vedení rozhodnutí Informbyra odvážilo odmítnout, nicméně právě to se stalo. Pokud si myslel, že se po jeho výzvě mezi jugoslávskými komunisty najde dosti „zdravých elementů“, které by svrhly stranické vedení a zemi vrátili do jeho kruhu, těžce se zmylil. Už na konci června bylo totiž zcela zřejmé, že má Tito postavení ve své zemi naprosto pod kontrolou. Měl podporu všech třech vládních orgánů, Ústředního výboru, vojska i policie, a kromě toho měl v rukou také prostředky veřejného mínění.¹⁴ Odmítavý postoj jugoslávských komunistů definitivně potvrdil rozchod Jugoslávie se SSSR i ostatními lidově demokratickými republikami spadajícími do Stalinova kruhu.

Tato roztržka byla prvním opravdu významným sporem uvnitř sovětské zájmové sféry. Samozřejmě nemohla zůstat bez povšimnutí západních demokratických zemí, které se jí snažily v co největší míře využít ve svém boji proti Sovětskému svazu a šíření komunismu. Přestože ale Tito v následujících letech s ochotou přijímal západní pomoc na podporu ekonomické (a později i vojenské) situace v Jugoslávii, která se po rozchodu se sovětským blokem značně zhoršila, do vnitřních záležitostí si nikdy mluvit příliš nenechal a Jugoslávie zůstala i nadále socialistickou zemí. Ačkoliv s poněkud jiným politickým a hospodářským vývojem než tomu bylo v SSSR a jeho satelitech. K opětovnému navázání vztahů mezi Jugoslávií a SSSR, a tím pádem i ostatními socialistickými státy Evropy, došlo až po Stalinově smrti roku 1953. V této době byla však Jugoslávie už na zcela jiné ideové úrovni, což se na dalších vztazích výrazně podepsalo.

¹³ Celým názvem Informační byro komunistických a dělnických stran bylo založeno 30. září 1947 v polském městě Szklarska Poręba. Jeho oficiálním cílem byla koordinace politik socialistických států, v praxi tato organizace fungovala jako dozor nad politikami jednotlivých zemí.

¹⁴ PIRJEVEC, J. *Tito, Stalin in Zahod*. Ljubljana, 1987. ISBN 86-371-0028-7. S. 134.

1.1 Otázka poválečného uspořádání

Bezprostředně po válce se formující se jugoslávské vedení řídilo programem, který byl přijat na setkání delegátů osvobozeneckých výborů z různých míst Jugoslávie. Toto setkání se uskutečnilo ve dnech 26. až 27. listopadu 1942 v městečku Bihać v západní Bosně. Byla zde založena Antifašistická rada národního osvobození Jugoslávie (dále jen AVNOJ), hlavní organizace národně osvobozenického hnutí a výsadní politická síla v zemi. Jedním z programových bodů AVNOJE bylo sjednocení všech „jugoslávských“ národů ve vlastním státě. Z tohoto bodu vyplývalo, že se jugoslávské vedení nehodlá smířit s předválečnými hranicemi. Titovy požadavky sahaly mnohem dále, nárokoval si územní zisky na úkor Itálie, Maďarska, Řecka, Rakouska a Albánie. Z toho chtěl Bělehrad jen ty poslední řešit postupnou „unifikací“, a do určité míry chtěl podobně postupovat i v případě Bulharska.¹⁵ Ze strany Sovětského svazu Tito samozřejmě očekával plnou podporu jugoslávských požadavků. To bylo ale v napjaté mezinárodní situaci, která v Evropě po skončení války panovala, téměř nemožné.

Nejdiskutovanější oblasti byly v bezprostřední blízkosti Slovinska a Chorvatska, jednání probíhala také ohledně budoucnosti tzv. Pirinské Makedonie, kterou chtěl Tito připojit k jugoslávské (Vardarské) Makedonii prostřednictvím dohody s Bulharskem. Velký zájem měli jugoslávští komunisté především o oblast Terstu a okolí a rakouské jižní Korutany, které Slovinci považovali za své historické území, a které se Jugoslávii nepodařilo získat po 1. světové válce. V závěrečné fázi války proto jugoslávská armáda obsadila celé dalmatské pobřeží včetně Istriie a 1. května vstoupila do Terstu, kam ale současně ze severozápadu přišly jednotky britsko-amerického vojska. Jugoslávská armáda se nezastavila na staré rappalské hranici¹⁶ a její oddíly obsadily většinu Přímoří, oblast Posočí, města Gorici, Cividale de Friauli (slovinsky Čedad) a část jižních Korutan, kde znovu narazila na postupující britskou armádu.¹⁷ Západní spojenci v dané chvíli odmítli jakákoliv jednání o budoucnosti tohoto území a pod hrozbou útoku požadovali okamžité stažení Titových jednotek. Ani Sovětský svaz se k této události nepostavil nijak klidně, naopak, už krátce po obsazení Terstu, nechal

¹⁵ MOULIS, V. *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944 – 1989*. Ostrava, 1991. ISBN 80-85498-01-4. S. 71.

¹⁶ Rapalská dohoda, přijatá 12. listopadu 1920 v Rapallu, uzavřela spor o hranice mezi Jugoslávii a Itálií. Tato dohoda přiznala Istrii, Julskou Krajinu a Zadar s okolím a několika dalmatskými ostrovy Itálii a Rijeku prohlásila za samostatný mezinárodní přístav (na základě italsko-jugoslávské dohody z roku 1924 připadla Rijeka Itálii).

¹⁷ RYCHLÍK, J. *Dějiny Slovinska*. Praha, 2011. ISBN 978-80-7422-131-6. S. 207.

Stalin poslat Titovi telegram, ve kterém nařídil okamžité uposlechnutí západních požadavků. Titovi tak nezbylo nic jiného, než na ultimatum přistoupit a své jednotky opravdu stáhnout. Budoucnost Terstu a okolí zůstala ještě nějakou dobu otevřená, k jejímu konečnému řešení oficiálně došlo až v sedmdesátých letech. Původně se jednalo o tom, že se Terst stane svobodným přístavním městem pod ochranou OSN. Na základě dohody velmocí z léta 1946 byla oblast rozdělena na zónu A včetně města Terstu, která byla pod vojenskou správou USA a Velké Británie, a zónu B, území nacházející se jižně od Terstu, pod vojenskou správou Jugoslávie. I když bylo rozdělení chápáno jako dočasné, stalo se ve skutečnosti trvalým.¹⁸ Roku 1954 byla zóna B připojena k Jugoslávii a zóna A k Itálii. Další jednání, na jejichž základě byla terstská otázka definitivně vyřešena, probíhala v letech 1974 až 1975 v italském městě Osimo.

Naopak o budoucnosti Korutan bylo rozhodnuto už v únoru 1945, tedy ještě v průběhu 2. světové války. Jugoslávské požadavky tedy neměly příliš reálnou možnost na úspěch. Ve dnech 4. až 11. února probíhala tzv. jaltská konference, na které se sešli hlavní představitelé SSSR, USA a Velké Británie. „Velká trojka“ (Stalin, Roosevelt¹⁹, Churchill²⁰) zde mimo jiné rozhodla o tom, že bude Rakousko obnoveno v předválečných hranicích, tedy včetně území, které pro sebe požadovala Jugoslávie. Tito na dohodu reagoval ve svém vystoupení v Lublani v květnu 1945. V něm prohlásil, že Jugoslávie v žádném případě nebude zemí, o které by světové velmoci rozhodovaly bez jejího vlastního stanoviska. V Moskvě samozřejmě lehce protisovětský nádech Titova vyjádření nemohli přehlédnout, nicméně prozatím nijak nezasahovali.

1.2 Balkánská federace

Jak je zmíněno už výše, Tito neplánoval rozšířit oblast svého vlivu pouze prostřednictvím nově získaných území v rámci republik, které byly součástí Jugoslávie už před válkou. Jeho snem byl vznik mnohem širší federace, popřípadě konfederace všech jižních Slovanů. Jugoslávie se měla podle jeho představ stát regionální mocností a centrem komunistického hnutí na Balkáně, ke kterému by pak gravitovaly slabší a menší komunistické státy v regionu

¹⁸ Tamtéž. S. 209.

¹⁹ Franklin Delano Roosevelt (1882 – 1945), prezident Spojených států.

²⁰ Winston Churchill (1874 – 1965), britský ministerský předseda.

– především Albánie a Bulharsko.²¹ V srpnu 1947 se Tito sešel s generálním tajemníkem bulharské komunistické strany Dimitrovem. Setkání se konalo ve slovinském Bledu a jeho výsledkem byl příslib brzkého vytvoření celní unie mezi Jugoslávií a Bulharskem. V listopadu 1947 navštívil Tito Dimitrova v Sofii a uzavřeli spolu smlouvu o vzájemné hospodářské a kulturní spolupráci. Kromě toho zde hovořili právě o myšlence vzniku balkánské federace (konfederace), která by vytvořila nový svaz socialistických republik pod jugoslávským vedením. Dimitrov byl myšlenkou natolik nadšen, že se o ní začátkem roku 1948 zmínil novinářům. V Moskvě podobné nadšení nepanovalo. 29. ledna 1948 vydala moskevská *Pravda*²² článek, ve kterém vyjádřila sovětské pochybnosti o vzniku „problematické a vyumělkované konfederace, federace či celní unie“.²³ Tato idea se zde s kladným přijetím setkat samozřejmě ani nemohla, neboť byla vnímána jako pokus o vytvoření konkurenčního bloku, který by mohl znamenat ztrátu Stalinova vlivu na Balkáně. Na začátku února 1948 byli proto oba hlavní představitelé komunistických stran v Jugoslávii a v Bulharsku pozváni do Moskvy. Tito rychle pochopil, do jakého postavení se kvůli příliš otevřenému přístupu Dimitrova dostali a ze setkání se omluvil. Schůze se za jugoslávskou stranu zúčastnili Edvard Kardelj²⁴, Milovan Djilas²⁵ a Vladimir Bakarić²⁶. 11. února zástupci obou stran (za Jugoslávii Kardelj) pod nátlakem podepsali dokument, kterým zavazovali své země ke konzultaci veškerých otázek týkajících se zahraniční politiky se sovětskou vládou. Stalin sice zkritizoval myšlenku na vytvoření balkánské federace, nicméně vyslovil se pro spojení Jugoslávie a Bulharska. Oproti představě Bělehradu ale nemělo jít o pouhé rozšíření federace o Bulharsko, ale o spojení dvou států, které by byly podřízeny společnému stranickému a státnímu vedení.²⁷ Stalin si tak chtěl prostřednictvím poslušných bulharských komunistů zajistit větší kontrolu nad jugoslávským vedením.

Na 1. března 1948 svolal Tito schůzi představitelů politického byra KSJ, aby společně projednali další postup Jugoslávie ve vztahu k Sovětskému svazu. Schůze se vedle vedoucí komunistické čtyřky (Tito, Kardelj, Djilas a Ranković²⁸) účastnilo dalších osm členů strany. Po několikahodinovém jednání bylo rozhodnuto o tom, že Jugoslávie odmítne Stalinovy návrhy na spojení s Bulharskem i jakékoliv další vměšování sovětů do vnitropolitických

²¹ RYCHLÍK, J. *Dějiny Slovinska*. Praha, 2011. ISBN 978-80-7422-131-6. S. 212.

²² *Pravda* – hlavní deník komunistické strany SSSR.

²³ TEJCHMAN, M. *Sovětzace východní Evropy. Země střední a jihovýchodní Evropy v letech 1944 – 1948*. Praha, 1995. ISBN 80-85268-45-0. S. 137.

²⁴ Edvard Kardelj (1910 – 1979), slovinský a jugoslávský politik.

²⁵ Milovan Djilas (1911 – 1995), jugoslávský komunistický politik, později disident.

²⁶ Vladimir Bakarić (1912 – 1983), chorvatský a jugoslávský politik.

²⁷ RYCHLÍK, J. *Dějiny Slovinska*. Praha, 2011. ISBN 978-80-7422-131-6. S. 213.

²⁸ Aleksandar Ranković (1909 – 1983), srbský politik a jugoslávský viceprezident.

záležitostí země. Jugoslávští vůdci si smělost svého rozhodnutí nejdříve zcela neuvědomovali. Když Kardelj o dost později na tuto schůzi vzpomínal, tak prohlásil, že *účastníci diskuze sice očekávali, že Stalin nebude příliš spokojen se směrem, kterým se věci začaly ubírat, avšak nikdy by si nemysleli, že se tak rozčílí a tak drasticky proti nim zakročí.*²⁹

Po Titově rázné odpovědi následovala ze sovětské strany řada protijugoslávských opatření. Stalin nechal už během března z Jugoslávie odvolat všechny vojenské poradce a instruktory i civilní poradce, neboť „*nepřátelské prostředí*“, které je obklopuje, jim neumožňuje pracovat.³⁰ Tito reagoval na vzniklou situaci dopisem, datovaným na 20. března 1948, ve kterém nařčení z nepřátelského přístupu vůči sovětům odmítl. Stalinova odpověď přišla záhy, a to v dopise z 27. března³¹ 1948. V něm odmítl všechna jugoslávská vysvětlení, vyjmenoval řadu údajných chyb, kterých se měla Komunistická strana Jugoslávie dopustit během budování socialismu ve své zemi, napadl některé přední jugoslávské komunisty (např. Djilase nebo Rankoviće) a především obvinil jugoslávské vedení z „nejtěžšího zločinu“: odmítání politického a ideologického prvenství Sovětského svazu.³² Titova odpověď zněla jasně: „*I když někdo miluje zemi socialismu, Sovětský svaz, v žádném případě nemůže méně milovat svou vlast, v níž se také buduje socialismus.*“³³

1.3 Zasedání Informačního byra a rezoluce o vyobcování KSJ ze společenství evropských komunistických stran

Jugoslávské vedení si bylo zcela vědomo toho, že je třeba vztah Tito – Stalin udržet na úrovni vládního sporu, protože v případě přenesení roztržky na úroveň sporu stranického, nemají jugoslávští komunisté příliš nadějí na úspěch. To ale stejně tak dobře věděl i Stalin, který se rozhodl jugoslávskou otázku řešit prostřednictvím společenství všech evropských komunistických stran. Proto krátce po dubnové odpovědi jugoslávské strany nechal svůj dopis z 27. března rozeslat i ostatním státům sovětského bloku. Vedení komunistických stran

²⁹ PIRJEVEC, J. *Tito, Stalin in Zahod*. Ljubljana, 1987. ISBN 86-371-0028-7. S. 64.

³⁰ MOULIS, V. *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944 – 1989*. Ostrava, 1991. ISBN 80-85498-01-4. S. 77.

³¹ 27.3. – významné datum jugoslávské historie. 27.3.1941 se v Bělehradu uskutečnil státní převrat, který znamenal svržení Cvetkovičovy vlády, jež přistoupila k paktu s nacistickým Německem.

³² PIRJEVEC, J. *Jugoslávie 1918 – 1912. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha, 2000. ISBN 80-7203-277-1. S. 207.

³³ PIRJEVEC, J. *Jugoslávie 1918 – 1912. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha, 2000. ISBN 80-7203-277-1. S. 207.

otevřeně nabádal k tomu, aby se přidružily výtkám Sovětského svazu a společně s ním bojovaly za navrácení Jugoslávie na správnou cestu socialistického vývoje. Reakce na sebe nenechaly dlouho čekat. Jako první se ozvali Maďaři a nedlouho poté se na Stalinovu stranu postavilo také Československo a Rumunsko.³⁴ Jugoslávie zpočátku doufala alespoň v podporu Bulharska a italských a francouzských komunistů. Dimitrov se svými sympatiemi k Titovi a Jugoslávii nikdy příliš netajil, takže nebylo velkým překvapením, že byl jeho postoj zpočátku dost zdrženlivý. Vztahy s francouzskými a italskými komunisty naopak nebyly nejlepší³⁵, přesto se i oni nejdříve zdržovali rozhodných komentářů. Zásadním okamžikem pro rozdělení komunistické Evropy se stalo zasedání Informbyra v Rumunsku, které definitivně rozhodlo, že Jugoslávie zůstane ve svém boji proti sovětům a Stalinovi zcela osamocena.

Zasedání Informbyra se uskutečnilo na hradě Voila v Bukurešti ve dnech 19. až 23. června 1948. Účastnili se ho v té době nejvýznamnější představitelé evropského komunismu. Bulharsko zastupovali místopředseda vlády Trajčo Kostov a předseda Rady pro vědu, kulturu a umění Vulko Červenkov; Rumunsko ministryně zahraničí Ana Pauker, ministr financí Vasili M. Luca a místopředseda vlády Gheorghiu-Dej; Maďarsko místopředseda vlády Matyas Rákosi, náměstek generálního tajemníka KSM Mihail Farkas a ministr dopravy Erno Gero; Sovětský svaz tajemník ÚV KSSS Andrej Ždanov, tajemník předsedy ministerské rady Georgij Malenkov a tajemník KSSS Mihail Suslov; Francii předseda komunistického poslaneckého klubu Jacques Duclos a poslanec, člen politbyra KSF a stranický teoretik Etienne Fajon; Polsko podtajemník představenstva Jakub Berman a vévoda horního Slezska generál Aleksander Zawadski; Československo generální tajemník KSČ Rudolf Slanský, místopředsedové vlády Wiliam Široký a Bedřich Geminder a ministr zemědělství Gustav Bareš; Itálii generální tajemník KSI Palmiro Togliatti a senátor a člen vedení KSI Pietro Secchia.³⁶ Na zasedání byla pozvána i jugoslávská delegace, ovšem Tito si byl velmi dobře vědom toho, že výše jmenovaní nebyli do Bukureště pozváni proto, aby o něčem diskutovali nebo snad rozhodovali, ale proto, aby svým podpisem pouze stvrdili to, o čem už předtím rozhodl Stalin,³⁷ a proto pozvání odmítl. V závěru zasedání byla přijata rezoluce *O situaci v Komunistické straně Jugoslávie*³⁸, která znamenala vyobcování KSJ ze společenství

³⁴ PIRJEVEC, J. *Tito, Stalin in Zahod*. Ljubljana, 1987. ISBN 86-371-0028-7. S. 78.

³⁵ Napjaté vztahy byly důsledkem událostí z prvního zasedání Informačního byra, které se konalo roku 1947 v Polsku. Jugoslávští delegáti, Edvard Kardelj a Milovan Djilas, zde vystupovali mimořádně radikálně a otevřeně kritizovali politiku francouzské a italské komunistické strany. (cit. dle: ŠESTÁK, M. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha, 1998. ISBN 978-80-7106-375-9. S. 506.)

³⁶ PIRJEVEC, J. *Tito, Stalin in Zahod*. Ljubljana, 1987. ISBN 86-371-0028-7. S. 129.

³⁷ Tamtéž. S. 130.

³⁸ Hlavním tvůrcem rezoluce byl sovětský politik a ideolog Andrej Alexandrovič Ždanov (1896 – 1948).

evropských komunistických stran. Oficiálně byla zveřejněna až několik dní po ukončení zasedání, 28. června³⁹ 1948.

Rezoluce byla velmi rozsáhlým dokumentem, plným kritiky vůči postupům KSJ a jejím nejvyšším představitelům – Titovi, Kardeljovi, Djilasovi a Rankovićovi. Strana byla obviněna ze sektářství, nesprávné politiky na vesnici a nedodržování demokratického centralismu, ale i z nacionalismu.⁴⁰ Opakovala se zde obvinění vznesená Stalinem už v jeho dopisech. Kromě toho Informbyro vyzvalo KSJ, aby napravila chyby, kterých se dopustila a vyzval jednotlivé členy strany k tomu, aby společnými silami svrhli stávající vedení a nahradili ho lidmi, kteří budou „skutečnými internacionalisty“, v překladu naprosto poslušní moskevskému vedení.⁴¹

Odpověď jugoslávské strany, jejímž vypracováním byl pověřen Djilas, se rovněž nesla v duchu dřívější korespondence mezi Moskvou a Bělehradem. Jugoslávští komunisté znovu trpělivě vyvraceli veškerá nařčení ze strany sovětů a celou roztržku označili za nedorozumění. Vedení KSJ se rozhodlo nechat svoji odpověď Informbyru schválit všemi členy strany a následně na to ji také zveřejnit. 29. června večer bylo znění dokumentu společně s krátkým shrnutím rezoluce odvysíláno v rádiu Bělehrad. Celé znění rezoluce bylo pak 30. června zveřejněno ve zvláštním vydání časopisu *Borba*^{42, 43}.

1.4 Doba represí – boj proti „informbyrovcům“

Přestože spor Tito – Stalin trval už několik měsíců, řada lidí o jeho vážnosti neměla ani poněti. Jugoslávští komunisté ještě nějakou dobu po přijetí osudné rezoluce doufali v možný návrat do Stalinova kruhu, proto se vyhýbali jakékoliv veřejné kritice Sovětského svazu a jeho vůdce. Změna nastala na podzim 1948, kdy byl v *Borbě* vydán článek Milovana Djilase,

³⁹ 28.6. – Vidov dan – den sv. Víta; významný den srbské historie. 28.6.1389 se odehrála bitva na Kosově poli. Srbové zde utrpěli porážku a na dlouhá léta se tak dostali pod nadvládu turecké říše.

⁴⁰ TEJCHMAN, M. *Sovětizace východní Evropy. Země střední a jihovýchodní Evropy v letech 1944 – 1948*. Praha, 1995. ISBN 80-85268-45-0. S. 139.

⁴¹ Tamtéž. S. 139.

⁴² *Borba* – jugoslávský komunistický deník.

⁴³ PIRJEVEC, J. *Tito, Stalin in Zahod*. Ljubljana, 1987. ISBN 86-371-0028-7. S. 134.

který podpořil kritické úvahy nad sovětským systémem, jež se zpočátku omezovaly jen na nejužší okruh vedoucích politiků, a které tak postupně začaly pronikat také na veřejnost.⁴⁴

Politická éra Jugoslávie se začala dělit na dva tábory. Na jedné straně stál Tito a zastánci jeho radikální politiky, na straně druhé věrní přívrženci Sovětského svazu, tzv. informbyrovci. Všichni ti, co souhlasili se sovětskou kritikou, byli okamžitě vyloučeni ze strany a mnohdy i uvězněni. Po celé Jugoslávii začalo období represí a velkých čistek. V boji proti skutečným či pouze domnělým sympatizantům s Informbyrem bylo vyloučeno ze strany okolo 60 000 lidí. Z toho jich bylo 16 312 odsouzeno nebo na základě administrativních zásahů posláno do zvláštních izolačních táborů, jako byly Goli otok⁴⁵, Grduk a jiné.⁴⁶ Podpora SSSR a Informbyra byla nejsilnější v Srbsku a Černé Hoře, tedy v částech, kde žilo pravoslavné obyvatelstvo. Naopak ve Slovinsku byla jejich podpora poměrně malá. Tajná policie zde provedla celkem 731 zatčení, z toho bylo 334 lidí potrestáno na základě správního řízení a 157 lidí postaveno před soud a odsouzeno k trestu vězení nebo k internaci.⁴⁷

Zatýkání informbyrovců skončilo až na pár výjimek terpve v polovině padesátých let. V důledku zlepšování vztahů se SSSR po smrti Stalina, se stát rozhodl pokusit o převýchovu bývalých vězňů. Ti byli na základě svého počínání rozděleni do čtyř kategorií. První tři skupiny měly být opětovně zařazeny do politického a společenského života, čtvrtá skupina byla definována jako i nadále režimu nebezpečná. Dozor nad informbyrovci pokračoval až do poloviny 80. let.⁴⁸

Ve stejnou dobu, co v zemi propuklo stíhání informbyrovců, začala na celém území Jugoslávie rozsáhlá propagandistická akce, která měla do strany přivést nové členy, kteří by nahradili tzv. „stalinskou“ generaci. Už v druhé polovině roku 1948 bylo přijato 80 000 nových členů, především z řad mládeže, a v následujících letech se toto číslo ještě zvětšovalo. V roce 1952 měla KSJ 779 382 členů.⁴⁹ Přijímáním nových členů se změnilo sociální složení

⁴⁴ REŽEK, M. *Preteklost sodobnosti. Izbrana poglavja slovenske novejšje zgodovine: Politične spremembe v Sloveniji v začetku petdesetih let*. Ljubljana, 1999. ISBN 961-90261-3-6. S. 191 – 192.

⁴⁵ V překladu Pustý ostrov. Už z názvu vyplývá, v jakých podmínkách zde vězni, často podrobeni fyzickému i psychickému mučení, žili.

⁴⁶ REPE, B. *Rdeča Slovenija. Tokovi in obrazi iz obdobja socializma*. Ljubljana, 2003. ISBN 961-6294-53-9. S. 32.

⁴⁷ Tamtéž. S. 33.

⁴⁸ Tamtéž. S. 34.

⁴⁹ PIRJEVEC, J. *Jugoslávie 1918 – 1912. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha, 2000. ISBN 80-7203-277-1. S. 234.

strany. Přibýlo inteligence a úředníků, a naopak ubylo zastoupení dělníků. Jugoslávští ideologové byli přesvědčeni, že *nadešel čas zbavit se ortodoxní doktríny o elitním předvoji*.⁵⁰

1.5 Reakce Západního světa

Sovětský svaz reagoval na události v Jugoslávii s velkou nelibostí. Stalin si uvědomil, že zbavit se Tita nebude tak jednoduché, ne-li zcela nemožné. Rozhodl se tedy zesílit protijugoslávská opatření, a to nejen ze strany Sovětského svazu, ale také jeho satelitních států. Jugoslávie se tak dostala do mezinárodní izolace, a na nějakou dobu musela snášet útoky ze strany Západu i Východu. Už během léta 1948 začala sovětská politika přinášet své výsledky a Jugoslávie se začala propadat do těžké ekonomické krize. Bez sovětské hospodářské pomoci nebyla schopna splnit pětiletý hospodářský plán, který měl už od začátku až příliš velké ambice. 1. července došlo ke zrušení hospodářské smlouvy s Albánií, kterou hned nato následovalo Rumunsko. Země se ocitla pod těžkým nátlakem protijugoslávské propagandy, začalo tvrdé pronásledování jugoslávských menšin v okolních zemích a bylo vyprovokováno i několik konfliktů na různých místech jugoslávských hranic.

Na počátku roku 1949 se konalo ustavující zasedání Rady vzájemné hospodářské pomoci (dále jen RVHP), což mělo být hospodářské sdružení všech socialistických států Evropy. Jugoslávie ale nebyla přizvána. Nátlak vyvrcholil v polovině roku 1949, tedy rok po bukurešťské rezoluci. V červnu 1949 se Moskva rozhodla o definitivní přerušování ekonomických kontaktů s Jugoslávií. Záhy poté byly prakticky uzavřeny hranice FLRJ s Bulharskem, Rumunskem a Makedonií a v září 1949 vypověděly státy východního bloku Jugoslávii spojenecké smlouvy.⁵¹ V listopadu 1949 byla přijata druhá rezoluce Informačního byra s vypovídajícím názvem *KSJ v rukou vrahů a špiónů*.

Tito nejdříve považoval roztržku za vnitřní záležitost sovětského bloku a Jugoslávie, která by neměla narušit jednotný postup východoevropských zemí vůči Západu.⁵² Nicméně v důsledku výše zmíněných událostí mu nezbylo nic jiného, než situaci přehodnotit, a obrátit se na západní kruhy se žádostí o pomoc. Západní politici reagovali na dění v socialistickém bloku

⁵⁰ Tamtéž. S. 234.

⁵¹ ŠESTÁK, M. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha, 1998. ISBN 978-80-7106-375-9. S. 512.

⁵² Tamtéž. S. 511.

zpočátku velmi opatrně. Samozřejmě už nějakou dobu před bukurešťským zasedáním upozorovali napětí panující mezi Moskvou a Bělehradem, ale málokdo z nich by vůbec jen pomyslel na situaci, která bude následovat. V prvním období roztržky se politika Západu vůči Jugoslávii omezovala víceméně jen na postupnou normalizaci vztahů.⁵³

Když se v západních kruzích jednalo o možných důsledcích Titova vyobcování, padla zcela zásadní otázka, „jak s ním teď vlastně jednat“. Nakonec ve Washingtonu i Londýně došli k závěru, že je třeba nějakou dobu vyčkat, protože hrozilo nebezpečí, že by v případě příliš rychlého poskytnutí pomoci Stalin znovu zaútočil a označil Tita za „agenta imperialismu“, což by mu mohlo na domácí scéně velice uškodit. I přes to byla však Jugoslávii poskytována alespoň drobná ekonomická podpora na záchranu státního hospodářství.

V říjnu 1948 proběhl v Paříži soukromý rozhovor mezi Alešem Beblerem⁵⁴, jugoslávským delegátem na valném shromáždění OSN, a jedním z hlavních představitelů londýnské vlády Hectorem McNeilem⁵⁵. Bebler v něm vyjádřil své obavy kvůli izolaci, ve které se ocitla jugoslávská delegace, neboť k ní zástupci obou bloků přistupovali velmi chladně. Ještě větší obavy pak vyjádřil ohledně ekonomické situace své země. Jugoslávie v této chvíli nemohla spoléhat na žádnou mezinárodní pomoc. Na základě daného rozhovoru se anglická vláda rozhodla Tita v jeho boji za nezávislost na Sovětském svazu podpořit. Už na podzim 1948 došlo mezi Jugoslávii a Velkou Británií k podpisu krátkodobé smlouvy, na jejímž základě získala Jugoslávie v následujících dvanácti měsících pomoc potřebnou k přežití.⁵⁶

V dalším roce se vztahy s Velkou Británií nadále zlepšovaly. V květnu 1949 Tito přislíbil, že přestane podporovat řecké partyzány, kteří se už od konce války snažili o svržení aténské vlády. K tomuto kroku napomohl především fakt, že se řečtí komunisté postavili na Stalinovu stranu. Sovětský svaz samozřejmě protestoval, v Londýně byla však tato zpráva přijata velmi kladně. Stejněho roku vystoupila jugoslávská delegace na valném shromáždění OSN s ostrou kritikou SSSR a za podpory západních zemí byla přijata rezoluce, ve které odsoudili sovětskou politiku vůči Jugoslávii. Kromě toho se na daném shromáždění podařilo prosadit kandidaturu Jugoslávie za člena Rady bezpečnosti. Jugoslávie tak porazila Československo, které bylo navrženo Stalinem, samozřejmě s podporou západních zemí, především USA.

⁵³ Tamtéž. S. 514.

⁵⁴ Aleš Bebler (1907 – 1981), slovinský a jugoslávský politik.

⁵⁵ Hector McNeil (1907 – 1955), anglický politik.

⁵⁶ PIRJEVEC, J. *Jugoslávie 1918 – 1912. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha, 2000. ISBN 80-7203-277-1. S. 215.

Zlepšení vztahů se západem přišlo v pravý čas, protože Jugoslávie se na počátku padesátých let ocitla ve vážných hospodářských potížích, které byly především důsledkem ekonomické blokády ze strany východních zemí. Do vyloučení z Informbyra se zahraniční obchod Jugoslávie ze tří čtvrtin orientoval na země sovětské zájmové sféry, takže po zahájení protijugoslávských opatření zůstala bez dodávek životně důležitého zboží. Jedinou cestou ke zlepšení situace tak bylo navázání co nejširších obchodních styků se západními státy. Kromě toho byla Jugoslávii poskytována i pomoc v podobě dlouhodobých půjček, které byly určeny k nákupu spotřebního zboží, potravin i k investičním účelům. V roce 1950 byla Jugoslávii ze strany USA a Velké Británie poskytnuta přímá potravinová pomoc v hodnotě přibližně 80 milionů dolarů, což zemi zachránilo před vypuknutím hladomoru. Kromě pomoci hospodářské zažádal Tito západní velmoci také o pomoc vojenskou. Jugoslávské vedení se obávalo možného útoku ze strany Sovětského svazu a s velkým znepokojením sledovalo vyzbrojování sousedních zemí. USA jugoslávským požadavkům vyhovělo, takže v listopadu 1951 došlo k podepsání bilaterální dohody, která zahrnovala dodávku zbraní, výškolení pilotů v USA a přítomnost stálé americké mise. Bezplatné dodávky americké výzbroje (jen v letech 1951 – 1954 dosáhla jejich hodnota 452 milionů dolarů) významně přispěly k upevnění bojeschopnosti ozbrojených sil země.⁵⁷

Jugoslávie se snažila zlepšit vztahy nejen se západními velmocemi, ale i s ostatními státy Evropy, především se svými sousedy, tedy s Rakouskem, Itálií a Řeckem. Ve snaze o prohloubení hospodářských a diplomatických styků s těmito zeměmi, se jugoslávské vedení rozhodlo ponechat stranou nevyřešené otázky ohledně Terstu, Korutan a Egejské Makedonie. K normalizaci vztahů s Řeckem přispělo již výše zmíněné přerušení pomoci řeckým partyzánům v boji proti legální aténské vládě. Sbližovací proces s Řeckem a následně také s Tureckem vedl k uzavření třístranné spojenecké smlouvy – tzv. Balkánského paktu⁵⁸. Jeho prostřednictvím se Jugoslávie přiblížila silám NATO, členem se ale nikdy nestala. Otázka Korutan byla sice vyřešena už po skončení 2. světové války, když bylo Rakousko prostřednictvím nót ze 7. ledna 1946 uznáno jako samostatný stát v hranicích z roku 1937 (což znamenalo, že jeho součástí zůstanou i jižní Korutany), nicméně k ukončení válečného stavu mezi Jugoslávií a Rakouskem došlo až v lednu 1951. Tento akt napomohl k zahájení spolupráce mezi oběma státy. Nadále však přetrvával problematický vztah k Itálii, která se obávala ze ztráty svého výsadního postavení ve Středomoří a z posílení jugoslávské pozice ve

⁵⁷ ŠESTÁK, M. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha, 1998. ISBN 978-80-7106-375-9. S. 516.

⁵⁸ Balkánský pakt – aliance Turecka, Řecka a Jugoslávie, vytvořená na základě smlouvy o přátelství a spolupráci, uzavřené v Ankaře 28. února 1953.

sporu o Terst. Situace se začala zlepšovat až po roce 1954, když bylo sporné území Terstu na základě dřívějšího rozdělení na dvě zóny připojeno k Itálii a Jugoslávii.

V západních kruzích bylo vyústění roztržky mezi Titem a Stalinem vnímáno už od jeho počátku spíše kladně. Vlády západních zemí brzy pochopily, že podporou Jugoslávie, přestože v ní vládl komunistický režim, dojde k oslabení sovětské mocenské sféry a také k narušení výsadního postavení Moskvy v jihovýchodní Evropě.⁵⁹ Jak se vyjádřil americký prezident Truman, „*Titovo odmítnutí ochranných křídel Kremlu znamená první porážku sovětského imperialismu a v politice má proto velký symbolický význam*“⁶⁰. Roztržka měla závažné důsledky především pro ideologickou jednotu sovětského bloku. V každé z komunistických stran jednotlivých států se totiž našli lidé, kteří nesouhlasili se sovětskou hegemonistickou politikou a kteří doufali, že se jim podaří prosadit vlastní představy o budování socialismu stejně tak, jako tomu bylo v Jugoslávii.⁶¹ Západní země v tom samozřejmě viděly šanci, jak zvrátit vývoj i v ostatních lidově demokratických republikách. Došlo však ke zcela opačnému scénáři, protože Stalin, ve snaze o vyloučení hrozby, že se bude jugoslávský případ opakovat, ještě zesílil své dosavadní úsilí o dosažení absolutní jednoty bloku. Jakýkoliv odklon od vymezené cesty byl tvrdě potrestán.⁶²

⁵⁹ Tamtéž. S. 514.

⁶⁰ PIRJEVEC, J. *Jugoslávie 1918 – 1912. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha, 2000. ISBN 80-7203-277-1. S. 221.

⁶¹ MOULIS, V. *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944 – 1989*. Ostrava, 1991. ISBN 80-85498-01-4. S. 80.

⁶² Tamtéž. S. 89.

2. Jugoslávský model socialismu

Jugoslávští komunisté zachovávali v prvních měsících po zasedání Informbyra věrnost sovětskému Svazu nejen v oblasti zahraniční politiky, ale také v otázkách politiky vnitřní. Zpočátku se snažili všemi možnými způsoby dokázat, že výtky ze strany sovětů nejsou podložené a že je celá roztržka jen nedorozumění. Na V. sjezdu KSJ, který se konal měsíc po zveřejnění rezoluce, byl přijat koncept dalšího rozvoje země, který i nadále kopíroval sovětské praktiky. Hlavním cílem zůstalo splnění pětiletého plánu. Pozornost se ale zaměřila také na zemědělskou politiku, protože jednou z věcí, které Stalin jugoslávskému vedení vyčítal, bylo nedostatečné prosazování socialistických prvků na venkově. Proto se okamžitě začalo s plánováním urychlené kolektivizace, jež započala v únoru 1949.

Změna nastala teprve na přelomu čtyřicátých a padesátých let, když se ukázalo, že se postoj Sovětského svazu ani přes veškeré snahy jugoslávského vedení nijak nezměnil. Jugoslávští komunisté pomalu došli k závěru, že následování sovětského modelu socialismu v jejich zemi nepřinesl dobré výsledky, a proto začali přemýšlet o způsobu, jak se od tohoto modelu odpoutat. Tak se na počátku padesátých let začal rodit jakýsi „jugoslávský experiment“, který jeho tvůrci chápali jako jugoslávský model cesty k socialismu.⁶³ Nejbližší Titovi spolupracovníci začali pracovat na vytvoření nového systému, který se později vžil pod názvem „samosprávný model socialismu“.

Reformy začaly nejdříve v oblasti ideologie. Titův režim se totiž náhle ocitl bez ideologické opory. Bylo tedy nutné nalézt novou platformu, o níž by mohla KSJ nadále opírat svoji moc.⁶⁴ Tímto úkolem byl pověřen Edvard Kardelj, který v této době zastával mimo jiné funkci ministra zahraničních věcí, takže měl nový systém nejen správně odůvodnit, ale také ho propagovat v zahraničí. Kardelj, a ostatní přední jugoslávští ideologové, museli ve svém hledání samozřejmě vyloučit všechny Stalinovy a Leninovy spisy a vrátit se k původním pracím Marxe a Engelse. Hlavní tezí v jejich cestě k vytvoření nové socialistické společnosti byla Marxova myšlenka „odumírání státu“, jehož mělo být dosaženo decentralizací a předáním továren do rukou dělníků.⁶⁵ Dosavadní administrativní způsob řízení měl být

⁶³ MOULIS, V. *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944 – 1989*. Ostrava, 1991. ISBN 80-85498-01-4. S. 95.

⁶⁴ ŠESTÁK, M. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha, 1998. ISBN 978-80-7106-375-9. S. 518.

⁶⁵ PIRJEVEC, J. *Jugoslávie 1918 – 1912. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha, 2000. ISBN 80-7203-277-1. S. 237.

nahrazen samosprávným systémem, vycházejícím z principu řízení výroby ne státem, ale samotnými výrobci.⁶⁶ Samosprávný systém se postupem času začal rozšiřovat i do oblastí nevýrobní a na základě stejných principů probíhala současně se změnami v hospodářsko-sociální sféře i přestavba politického uspořádání státu.⁶⁷ Samospráva se tak měla rozšířit do všech oblastí politického, hospodářského i společenského života v zemi.

Od 2. do 7. září 1952 se konal VI. sjezd KSJ v Záhřebu. Na tomto sjezdu byla oficiálně přijata nová linie politického vývoje země. Komunistická strana byla přejmenována na Svaz komunistů Jugoslávie (SKJ). V lednu 1953 následovalo přijetí nového ústavního zákona, který doplňoval a částečně i rušil ústavu z roku 1946. Ukončil proces likvidace sovětských struktur, které nahradil jinými, původními. Zákon oficiálně odstranil demokratický centralismus, který zaručoval nadřazené postavení svazových orgánů nad orgány republik a obcí. Republiky získaly větší pravomoci při rozhodování o vnitřních záležitostech. V rámci jednotlivých parlamentů byly zřízeny komory výrobců. Svazová vláda i republikové vlády byly nahrazeny Výkonnými radami. V únoru 1953 došlo také k přejmenování LF, která se odteď nazývala Socialistický svaz pracujících (SZDL). Tato masová organizace, v dané době měla téměř 8 milionů členů, měla být jakýmsi „celonárodním parlamentem“, v němž by mohl jakýkoliv občan vystoupit se svými názory, návrhy i kritickými připomínkami.⁶⁸

Vítanou změnou v oblasti zemědělské politiky byl dekret o reorganizaci družstev, který byl vydaný 30. března 1953. Už během roku 1952 docházelo k pomalému upouštění od násilné kolektivizace, tento dekret pak přímo umožnil rozpouštění družstev a znovuvytvoření soukromého hospodářství. „*Rolníci byli okamžitě ochotni vzdát se lepších sociálních podmínek*“, jak řekl Kidrič, „*a chtěli bojovat každý sám za sebe.*“⁶⁹

Liberálnější klima se odrazilo i ve vztahu státu k jednotlivci. Na začátku padesátých let lze zpozorovat určitou snahu o posílení právních jistot. 25. ledna 1951 byl vydán nový trestní zákon. Význam tohoto i dalších opatření vyzdvihl Tito v jednom ze svých proslovů v březnu 1951, když prohlásil, že „*teror není správný. My budujeme socialismus pro lidi. Musí to být socialismus s lidskou tváří*“.⁷⁰

⁶⁶ MOULIS, V. *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944 – 1989*. Ostrava, 1991. ISBN 80-85498-01-4. S. 96.

⁶⁷ Tamtéž. S. 96.

⁶⁸ PIRJEVEC, J. *Jugoslávie 1918 – 1912. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha, 2000. ISBN 80-7203-277-1. S. 243.

⁶⁹ Tamtéž. S. 243.

⁷⁰ Tamtéž. S. 238.

Výrazné změny nastaly také v kulturní sféře, kde doposud platila Ždanovova doktrína socialistického realismu. Skončila jednostranná orientace na sovětské umění. V důsledku sblížení se se západními demokratickými státy, do země proudily nové trendy a směry v umění. Vznikla celá řada nových časopisů, začalo pravidelné vysílání slovinské televize a celkově se zvýšila životní úroveň obyvatel.

2.1 Hospodářství

Jugoslávie se po skončení 2. světové války potýkala s velkými hospodářskými problémy. Celkově byla velmi zaostalou zemí, se značnými rozdíly mezi jejími jednotlivými částmi. Mezi nejvyspělejší části patřilo Slovinsko a Chorvatsko, naopak východní části patřily mezi nejméně rozvinuté oblasti.

Poválečný hospodářský vývoj se zpočátku orientoval na splnění dvou základních bodů. První úzce souvisel s nástupem nové vlády, jelikož se zaměřil na vybudování nového systému podle sovětského vzoru. To znamenalo vytvoření zcela nové hierarchie hospodářské správy, zestátnění výrobních prostředků, likvidaci soukromého podnikání a zavedení kolektivního státního plánování. Ve státě řízeném jedinou stranou, musela být strana rozhodujícím činitelem také v oblasti hospodářské správy. První kroky k dosažení tohoto cíle provedli jugoslávští komunisté tak, že sdružili, nebo alespoň těsně propojili, stranické orgány se státní a hospodářskou správou. Vůdčí představitelé strany byli současně také ministři, předsedy hospodářských rad, plánovacích komisí a členy ředitelství různých podniků. Také na nižší úřednická místa byli dosaženi buď členové strany, nebo alespoň její sympatizanti. Vládnoucí strana tak dosáhla toho, že se stala rozhodujícím činitelem ve výrobním procesu a že se hospodářské problémy staly nejen otázkou hospodářskou, ale také politickou. Tak zcela ovládla hospodářský život v zemi, který v budoucnu usměrňovala prostřednictvím jedno nebo víceletých plánů. Sjednocení hospodářského života v zemi a jeho ústřední, respektive administrativní vedení z jednoho jediného centra se stalo základním bodem nového systému plánování.

Druhým bodem byl hospodářský plán, který předpokládal obnovu válkou zničeného průmyslu a další hospodářský rozvoj podle vzoru SSSR. Hospodářská obnova měla být prvním krokem k urychlené elektrifikaci a industrializaci země, takže většina prostředků byla vkládána do

elektráren a průmyslových podniků. Na hospodářskou obnovu země byly vymezeny první dva roky po skončení války. Roku 1946 tak byla ukončena, přestože nesplnila většinu z očekávaných výsledků. Například v oblasti zemědělství nebylo dosaženo ani předválečné úrovně.

V polovině roku 1947 byla přijata první pětiletka, jejímž hlavním tvůrcem byl slovinský komunista Boris Kidrič. *Pětiletý plán pro rozvoj národního hospodářství FLRJ* byl celostátní plán, který kromě směrnic a cílů platných pro celou zemi definoval i hospodářský vývoj jednotlivých lidových republik. Byl zaměřen především na výstavbu nových a modernizaci starších výrobních kapacit v elektrohospodářství, hornictví a těžkém průmyslu.⁷¹ *Pětiletý plán pro rozvoj národního hospodářství LR Slovinska* byl přijat 8. července 1947. Na základě svazového i republikového plánu bylo slovinské hospodářství zcela podřízeno potřebám celostátního rozvoje. Ve Slovinsku se samozřejmě vyjádřili proti tomuto způsobu plánování, protože znamenalo zpomalení pokroku země ve prospěch méně rozvitých republik. Slovinské hospodářství muselo veškerou výrobu, dovoz i vývoz přizpůsobit potřebám celé Jugoslávie a kromě toho se také odříct části národního příjmu, který měl být podle nového způsobu plánování rozdělen mezi jednotlivé jugoslávské republiky. Jugoslávie měla s plněním pětiletky už od počátku obrovské potíže. Plán byl na tehdejší poměry v zemi příliš ambiciózní a vycházel z řady špatných tvrzení a odhadů. Jeho tvůrci byli například přesvědčeni o tom, že je možné zvýšit vývoz zemědělských produktů i bez větších investičních vkladů, jen na základě urychlené kolektivizace a že se průmyslová výroba navýší o skoro 400 procent. Tak se už roku 1948 začaly naplňovat předpovědi některých jak západních, tak ruských i domácích ekonomů, kteří plán označili za neproveditelný. Vedení od něj ale ani přesto nechtělo upustit.⁷² Po roztržce se Stalinem a nařízené ekonomické blokáde ze strany států východního bloku se situace ještě více zhoršila. Jugoslávské vedení se muselo obrátit se žádostí o pomoc na Západ a od některých cílů pětiletého plánu ustoupit, aby se země dostala z těžké ekonomické krize. Roku 1950 byla Jugoslávie jen krůček od státního bankrotu, což jugoslávské vedení přivedlo k přijetí některých důležitých reforem. Pětiletka byla nakonec oficiálně ukončena s ročním zpožděním, ovšem bez splnění řady prvotních cílů.

V letech 1949 až 1951 bylo přijato několik nových hospodářských zákonů, jejichž prostřednictvím se Jugoslávie začala pomalu odpoutávat od sovětského modelu v hospodářství. Zatímco sovětský hospodářský systém byl založen na bezvýhradném státním

⁷¹ PRINČIČ, J. *Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji*. Ljubljana, 1997. ISBN 961-6183-39-7. S. 32.

⁷² Tamtéž. S. 34.

vlastnictví výrobních prostředků, jejich státním řízení a na podrobném administrativním plánování, jugoslávský byl přepracován tak, aby se řídil platnými zákonnostmi tržního hospodářství. Jugoslávie tak přešla z centralistického státního plánování na plánování decentralizované a administrativní socialismus byl postupně nahrazován socialismem samosprávným. Už v druhé polovině roku 1949, tedy rok po sporu se Stalinem a Informbyrem, byly v některých podnicích pokusně zakládány dělnické rady, jejichž členové měli mít oprávnění vyjadřovat se k řízení podniků. 27. června 1950 byl na mimořádném zasedání parlamentu přijat *Základní zákon o řízení hospodářských podniků*, který tyto rady uzákonil a na jehož základě vznikla tzv. dělnická samospráva. V dubnu 1952 byl přijat nový zákon o národních výborech, jejichž součástí se měly stát rady výrobců. Tyto organizace podle nového zákona získaly možnost přímo zasahovat do společenského, kulturního a hospodářského života země. Byla zrušena řada hospodářských institucí, jako například Ústřední kontrolní komise nebo Státní plánovací komise, a řada ministerstev.

Tyto události měly ale spíše symbolický význam, protože hlavní slovo v podnicích měly i nadále stát a strana. Vedoucím pracovníkům byly sice rozšířeny některé z pravomocí, ve svém rozhodování byli ale i nadále závislí na stranických funkcionářích. I přes tuto skutečnost ale pokus realizovat v praxi dělnickou samosprávu znamenal významný odklon od sovětského modelu.⁷³ Celkově bylo toto období jen úvodem k závažnějším hospodářským změnám, které nastaly po roce 1951 a které napomohly k tomu, že roku 1952 skončila doba hospodářské represe a začalo období rychlejšího růstu, které trvalo až do roku 1960.

V druhé polovině roku 1955 byla přijata rezoluce o nové hospodářské politice, která měla ukončit boj za co největší a nejrychlejší industrializaci státu a započít všestranný hospodářský rozvoj. Důraz tedy začal být kladen na rozvoj všech hospodářských odvětví v souladu se stávající hospodářskou situací v zemi. Hlavní cíle nové hospodářské politiky byly:

1. sladění investičních výdajů podle hospodářských možností (t.j. snížení),
2. změna ve složení investic, resp. snížení hospodářských investic do tzv. hlavních odvětví a zvýšení nehospodářských investic do zemědělství a ostatních odvětví, která zaostávala,
3. zvýšení výroby, produktivity práce, osobní spotřeby a životní úrovně,

⁷³ PIRJEVEC, J. *Jugoslávie 1918 – 1912. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha, 2000. ISBN 80-7203-277-1. S. 238.

4. racionalizace podnikání firem.⁷⁴

Tyto cíle ale nebylo možné v daných podmínkách uskutečnit. Svazová vláda tedy v prosinci 1955 rozhodla o tom, že se s jejich plněním začne o dva roky později, až dojde k předpokládané stabilizaci nového hospodářského systému. Ve Slovinsku bylo toto rozhodnutí přijato s velikou nespokojeností, ale také očekáváním. Situace se ale příliš nezlepšila. Naopak, do roku 1957 došlo k namnožení a zesílení některých činitelů, které i nadále přispívaly k hospodářské nestabilitě v zemi.

Roku 1958 začal v Jugoslávii platit druhý pětiletý plán, na kterém se pracovalo od února 1955 až do prosince 1957. V meziobdobí první a druhé pětiletky, tedy v letech 1953 až 1958, se hospodářství řídilo krátkodobými ročními plány. Druhý pětiletý plán byl předčasně ukončen o rok dříve. Přestože jugoslávské vedení hlásalo tento fakt jako svůj velký triumf, některé body plánu nebyly splněny. Ve Slovinsku se neúspěch nejvíce odrazil v nedostatečném vývozu průmyslových výrobků, nízké produktivitě práce a zvýšení investičních výdajů.⁷⁵ V těchto oblastech slovinské hospodářství dokonce zaostávalo za jugoslávským průměrem, a to se nezměnilo ani v následujících letech.

Ve srovnání s prvním plánem z roku 1947 byl ve svých cílech, které vycházely z rezoluce z roku 1955, mnohem střízlivější, ani to však nezabránilo tomu, že se už roku 1960 hospodářská situace v Jugoslávii velmi zhoršila. Země se dostala do hospodářské krize, která trvala celé dva roky. Jugoslávské vedení v této době usoudilo, že bude zapotřebí celkové reorganizace hospodářského systému, a tak následovala celá řada dalších reforem. Zásadní změnou mělo být přenesení rozhodující úlohy v utváření hospodářské politiky ze státního sektoru na jednotlivé hospodářské organizace. Cílem bylo umožnit svobodnější působení zákonitostí trhu, vnitřní cenové podmínky měly být přizpůsobeny potřebám co největšího vývozu a vměšování státu mělo být omezeno tak, aby byly podniky co nejsamostatnější při rozdělování vlastního zisku.⁷⁶ Na podporu těchto změn bylo v březnu 1961 přijato několik nových zákonů. Opatření ale nebyla uskutečňována nijak důsledně, tudíž reforma, která bývá označována jako tzv. „Malá reforma“, nemohla být úspěšná.

⁷⁴ PRINČIČ, J. *Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji*. Ljubljana, 1997. ISBN 961-6183-39-7. S. 46.

⁷⁵ Tamtéž. S. 50.

⁷⁶ Tamtéž. S. 56.

O čtyři roky později následoval další pokus. Program nové reformy byl zaměřen na získání větších pravomocí pro republiky, podniky a banky, rozšíření činnosti trhu a širší zapojení do světového obchodu. „Duchovním otcem“ reformy byl slovinský komunista Boris Kraigher⁷⁷. Krátce po jeho smrti se začalo od reformních cílů opět postupně upouštět, až byla i tato reforma zcela pozastavena. Jedním z vůdčích prosazovatelů hospodářské reformy byl také Stane Kavčič, pozdější předseda Výkonné rady SRS. Ten už roku 1966 upozorňoval na to, že podmínky potřebné ke splnění nových hospodářských cílů, nejsou dostatečně prosazovány. Problémem byl především růst inflace a nevyhovující investiční politika. Když Kavčič roku 1967 nastoupil do funkce ve Výkonné radě, označil dosažení reformních cílů za nejdůležitější úlohu nové vlády. Prosazoval, aby byl *„reformní kurz realizován bez jakéhokoliv sebemenšího kompromisu, radikálněji a rozhodněji.“*⁷⁸ Na začátku sedmdesátých let bylo ale už zřejmé, že prvotní cíle reformy není možné splnit. Roku 1970 byl přijat stabilizační plán, který si Kavčič a jeho spolupracovníci vykládali jako základ pro další reformní snahy. Obě rozvinutější republiky se tedy i přes neúspěch reformy snažily v nastolené hospodářské politice pokračovat. Zcela opačná situace byla ale v ostatních republikách Jugoslávie, což vedlo k utvoření dvou protichůdných politických táborů. Méně vyspělé části země se snažily prosadit návrat k centralismu a státnímu plánování, ty vyspělejší pokračovat v procesu decentralizace a dříve plánovaných změnách, protože v opačném případě by byl sice zajištěn rychlejší hospodářský rozvoj Jugoslávie jako celku, ale na úkor rozvinutějších republik, tedy Slovinska a Chorvatska.

2.2 Zemědělství

Zemědělskou politiku druhé Jugoslávie bychom podle kurzu jejího vývoje mohli v poválečných letech rozdělit do dvou hlavních období. Pro první období, trvající do roku 1953, byla stejně tak jako v ostatních socialistických státech charakteristická agrární reforma a proces kolektivizace. Zemědělská politika byla v této době zcela podřízena potřebám industrializace a jejím hlavním cílem byla socializace vsi. V následujícím období bylo zemědělství postaveno na stejnou úroveň jako ostatní hospodářská odvětví. Změnil se vztah

⁷⁷ Boris Kraigher (1914 – 1967), slovinský politik.

⁷⁸ REPE, B. – PRINČIČ, J. *Pred časom. Portret Staneta Kavčiča*. Ljubljana, 2009. ISBN 978-961-241-370-5. S. 71.

k soukromým vlastníkům půdy, kteří už nebyli chápáni jako „třídní nepřátelé“, ale jako partneři ve výrobním procesu.

Zákon o agrární reformě a kolonizaci byl přijat 23. srpna 1945. Jeho cílem bylo zajistit další rozvoj zemědělství na principech socialistické společnosti a zajistit vládním kruhům politickou podporu ze strany zemědělců. Prostřednictvím přijatých opatření mělo dojít ke změnám v majetkových vztazích a samotné struktuře pozemkového vlastnictví. Reforma vycházela ze dvou základních zásad. První bylo rozdělení půdy do úplného vlastnictví těm, kteří ji nemají, nebo jí mají málo. Druhá zásada zněla „*Půdu tomu, kdo ji obdělává.*“⁷⁹ Důležitým vlastníkem půdy se stal také samotný stát, což vycházelo ze zásad nově nastoleného socialistického systému.

Agrární reforma měla dvě fáze, v první fázi došlo k vyvlastnění půdy a pozemkového majetku, v druhé k jeho rozdělení mezi zemědělce a stát. Zákon rozhodl o vyvlastnění šesti druhů vlastnictví:

1. velkostatků,
2. pozemkového vlastnictví bank, podniků, akciových společností a dalších soukromých právních organizací,
3. pozemkového vlastnictví církve,
4. přebytku nezemědělské půdy,
5. přebytku zemědělské půdy,
6. půdy, která po válce z jakýchkoliv důvodů zůstala bez vlastníka.⁸⁰

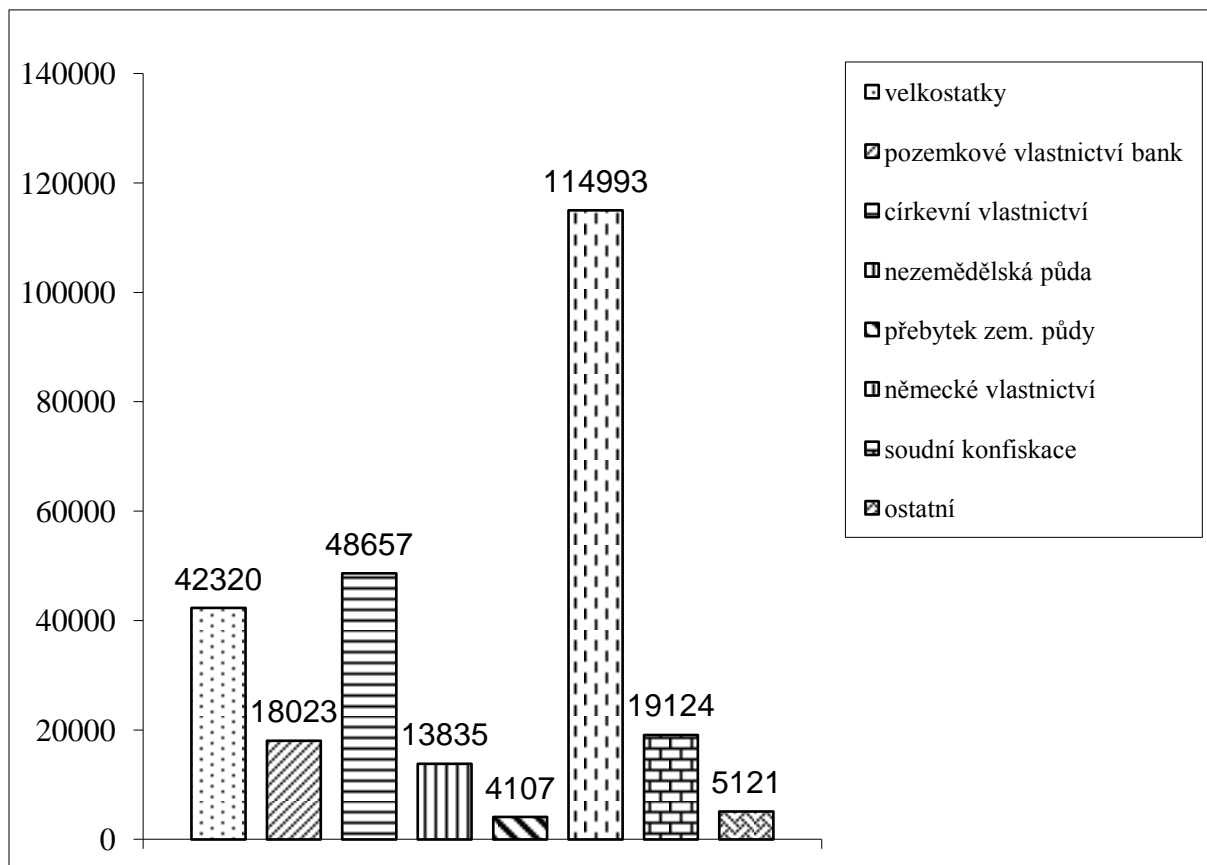
Reforma byla namířena především proti velkostatkářům, kteří byli z velké části cizinci, a církvi, což lze velmi hezky vyčíst také z následujícího grafu.

⁷⁹ ČEPIČ, Z. *Preteklost sodobnosti. Izbrana poglavja slovenske novejšje zgodovine: Kmetijska politika 1945 – 1960*. Ljubljana, 1999. ISBN 961-90261-3-6. S. 179.

⁸⁰ Tamtéž. S. 179.

Graf 1.

Poměr mezi jednotlivými skupinami vlastníků, jejichž půda přešla do vlastnictví státu (v ha):⁸¹

Po dokončení první fáze, tedy procesu vyvlastňování, začala být zabraná půda rozdělována mezi zemědělce, popřípadě kolonizována lidmi z jiných částí Jugoslávie. Část půdy si ponechal stát a některé pozemky zůstaly oficiálně nezabrány, což v praxi znamenalo, že zůstaly rovněž v rukou státu a byly tedy znárodněny.

Na začátku roku 1949 byla reforma oficiálně ukončena. Ve vlastnických vztazích sice nastaly určité změny, většina půdy ale zůstala i nadále v rukou soukromých zemědělců. Poměr zabrané půdy, která změnila vlastníka, se v různých částech země lišil. Ve Slovinsku se

⁸¹ Tamtéž. S. 179.

jednalo o poměrně malý podíl, neboť v soukromém vlastnictví zůstalo 82%, respektive 93% obdělávané půdy.⁸²

V celkovém měřítku se do rukou státu dostala polovina vyvlastněné půdy v Jugoslávii. Jednotliví zemědělci získali v průměru 0,9 ha a kolonisté 4,4 ha půdy. V následující tabulce je znázorněno rozdělení pozemkového fondu mezi jednotlivé vlastníky ve Slovinsku. Stát zde získal téměř 74% z celkové zabrané půdy, do osobního sektoru bylo rozděleno zhruba 13%, zbytek půdy zůstal oficiálně nerozdělený.

Tabulka 1.

Rozdělení pozemkového fondu v LR Slovinsko:⁸³

	Počet	Plocha - v ha	%
OSOBNÍ SEKTOR			
Zemědělci	19956	18016	6,7
Kolonisté	2866	11280	4,2
Zemědělská družstva	36	6579	2,5
Celkem	22858	35875	13,4
STÁTNÍ SEKTOR			
Státní zemědělské pozemky		22740	8,5
Státní fondy		2607	1,0
Lidové odbory		1816	0,7
Jugoslávská armáda		109	0,0
Lesy		169245	63,5
Celkem		196517	73,7
NEROZDĚLENÉ ÚZEMÍ			
Ve prospěch vyvlastněných majitelů		164	0,0
Ve prospěch družstev		2632	1,0
Ve prospěch dělníků		789	0,3
K pronájmu		12145	4,5
Nevyřešená půda		18583	7,0
Celkem		34313	12,8
CELKEM		266478	100

⁸² Tamtéž. S. 178.

⁸³ Tamtéž. S. 180.

Systém rozdělování půdy ale výsledky vedoucí ke zlepšení situace pozemkového vlastnictví nepřinesl. Zemědělci, omezení zákonným opatřením, že lze získat půdu jen v případě nepřesáhne-li pozemek velikost nad 5 ha, museli často pracovat v nezemědělských odvětvích, především v průmyslu. Tak se i přes provedení agrární reformy urychloval proces deagrарizace a stagnace zemědělství.

Agrární reforma byla ukončena v době, kdy došlo ke zostření vztahů se Sovětským svazem. Jak je už výše zmíněno, sověté jugoslávskému vedení mimo jiné vyčítali nedostatečné prosazování socialistických prvků na venkově. Jugoslávští komunisté tak ve snaze o napravení svých chyb pozměnili plánovanou linii vývoje v zemědělství a započali proces urychlené kolektivizace. Přeměna soukromého hospodaření v kolektivní a násilné zakládání družstev byly přijaty velmi negativně, neboť je většina zemědělců chápala jako přímý zásah do osobního vlastnictví. Řada družstev byla založena hned po skončení války, k jejich rozmachu došlo ale až po roce 1949. *Všeobecný zákon o družstvech* byl přijat v červenci 1946. Podle něj se dané organizace měly stát prostředníkem mezi státem a soukromým hospodářským sektorem. Jejich hlavním úkolem bylo tedy stát se jakousi „oporou státu při realizaci státního hospodářského plánu a při posilování svazu pracujícího lidu na venkově a ve městech“.⁸⁴ Existovalo více různých druhů družstev, nejideálnějším typem se měla stát tzv. Všeobecná zemědělská družstva (SKZ), která by sdružovala veškerou hospodářskou i další činnost na venkově. SKZ začala vznikat od roku 1947 a stala se charakteristickým typem jugoslávských zemědělských družstev před zahájením procesu kolektivizace a zavedením Kolektivních zemědělských družstev (KDZ).⁸⁵ Jugoslávské vedení vidělo v zakládání družstev hned dvě důležité funkce. V první řadě mělo vést ke zvýšení výroby díky lepší organizaci zemědělských institucí a pracovníků. Druhá funkce byla politického rázu, protože jejich prostřednictvím měl být realizován proces výstavby socialistických vztahů na vesnici a omezena role bohatší vrstvy zemědělců.

Po roce 1948, tedy po sporu s Informbyrem, došlo v otázkách zemědělské politiky k významným změnám. Jugoslávie, na kterou začaly doléhat důsledky hospodářské blokády ze strany východních socialistických států, musela zesílit nátlak na domácí pracovní síly, což se odrazilo především právě v oblasti zemědělství. Nový program zemědělské politiky byl přijat koncem ledna 1949. Na jeho základě začalo plošné zakládání KDZ, které byly obdobou sovětských kolchozů. Ty sice existovaly už dříve, ale od počátku roku 1949 zaznamenal jejich

⁸⁴ Tamtéž. S. 182.

⁸⁵ Tamtéž. S. 182.

počet velký nárůst. Koncem tohoto roku byl dokonce pětkrát větší než jak tomu bylo o rok dříve. V Jugoslávii na konci roku 1949 existovalo zhruba 6200 „kolchozů“, ve Slovinsku 353 a o dva roky později 381, což byl také největší počet KDZ, kterého Slovinsko dosáhlo.⁸⁶ Nejvíce jich bylo v oblasti Štýrska a Přímoří.

Vstup do družstev měl být sice dobrovolný, nicméně často ho provázela nátlak ze strany státu, protože podmínky vstupu nebyly pro zemědělce nijak výhodné. Podle nájemních podmínek byly KDZ rozděleny do čtyř typů. Prvním typem byly KDZ, kdy dal vlastník půdu do pronájmu a dostával nájemné, závislé na odevzdané půdě. Pro druhý typ bylo charakteristické vyplácení úroku za odhadovanou cenu pronájmu. U třetího typu se družstevník zcela odřekl nájemného i úroku a půda zůstala v jeho vlastnictví, u čtvrtého svoji půdu předal do vlastnictví družstvu. Ve Slovinsku převládal první typ KDZ, zatímco družstev čtvrtého typu bylo nejméně.⁸⁷ Došlo tak prakticky ke znárodnění půdy, ovšem bez oficiální změny vlastníka.

Na podzim 1951 se začalo od této linie v zemědělství upouštět, protože nesplnila očekávané výsledky. V této době začalo hromadné vystupování z družstev a jejich rušení. Roku 1954 bylo v celém Slovinsku už jen 43 KDZ.⁸⁸ V následující tabulce je zachycen počet SKZ a KDZ v letech 1945 až 1953, tedy od konce války po vznik nového tzv. kooperativního systému v zemědělství.

⁸⁶ Tamtéž. S. 183.

⁸⁷ Tamtéž. S. 184.

⁸⁸ Tamtéž. S. 187.

Tabulka 2.

Všeobecná zemědělská družstva (SKZ) a Kolektivní zemědělská družstva (KDZ) v Jugoslávii v letech 1945 – 1953.⁸⁹

	Počet SKZ	Počet členů SKZ - v mil.	Počet KDZ	Počet členů KDZ
1945	4825	1,2	14	...
1946	8011	1,8	280	75000
1947	6632	2,5	638	175000
1948	8662	3,1	1217	286000
1949	9060	3,4	6238	1707000
1950	8004	3,5	6913	2129000
1951	7581	2,2	6804	2004000
1952	6973	3,3	4225	1505000
1953	7114	3,1	1165	193000

V padesátých letech se významně změnilo postavení zemědělství jako hospodářského odvětví. Upustilo se od protěžování těžkého průmyslu na úkor rozvoje zemědělství. Změnil se také vztah státu k zemědělci, který se z role třídního nepřítele dostal do role spolupracujícího partnera. V průběhu roku 1953 byl vytvořen nový systém družstev, který se od toho předchozího značně lišil. Tento systém byl založen na kooperaci státního a soukromého hospodářství. Cílem byla socializace zemědělské výroby a zavedení samosprávy v zemědělství stejně tak jako v ostatních oblastech jugoslávského politicko-hospodářského uspořádání. Tzv. „kooperativní systém“ se rozšířil především po roce 1957, kdy byla parlamentem přijata *Rezoluce o rozvoji zemědělství a družstev*, která upravovala podmínky zemědělské spolupráce. V této době byly zakládány velké hospodářské společnosti, jako např. slovinská Agrotehnika, Semenarna a další. Zemědělec měl být zapojen do hospodářského systému na základě vzájemné domluvy mezi ním a družstvem. Zatímco družstva zemědělcům přispívala strojním zařízením, materiálem a odborným vedením, zemědělci na oplátku poskytovali půdu, zásoby a svou práci. Do družstev vstupovali především proto, že neměli dostatek peněz na nákup semen a hnojiv nebo dobytku. Spolupráce byla oboustranně výhodná. Na začátku šedesátých let byla do systému zapojena asi čtvrtina všech hospodářství

⁸⁹ Tamtéž. S. 183.

v Jugoslávii, ve Slovinsku bylo číslo znatelně vyšší, zapojeno bylo 44% hospodářství, což byl největší podíl v celé zemi.⁹⁰ Tento systém fungoval zhruba do poloviny šedesátých let, do nové hospodářské reformy z roku 1965.

2.3 Kultura

Po roce 1945 převzali komunisté hlavní úlohu ve všech oblastech politického, hospodářského i společenského života. Také v kulturní sféře došlo jako všude jinde k důslednému přejímání sovětského vzoru. Ten se řídil tzv. ždanovskou doktrínou⁹¹. Svůj název získala podle jména předního kulturního politika Sovětského svazu, Andreje Alexandroviče Ždanova⁹². Přesto však ještě nějakou dobu po válce docházelo k častým polemikám o samostatnosti umělecké tvorby, do které se zapojili nejen přední jugoslávští umělci, ale také komunističtí politici a ideologové. Ti prosazovali podřízení se umění současné politické situaci a zdůrazňovali zodpovědnost umělců při budování socialistické společnosti. Už během války, na počátku roku 1941, vyšel v *Sodobnosti*⁹³ článek Borise Zihelje⁹⁴, ve kterém bránil zásady socialistického realismu. Od spisovatelů očekával „vstup do služeb revoluce“ a spolupráci na výchově pracujícího lidu v duchu socialismu. Spisovatel socialistického realismu byl podle něj tvůrce z řad soudobého lidu, který se aktivně zapojoval do třídního boje.⁹⁵ Pro rozvoj poválečného umění v Jugoslávii byl zásadní I. kongres Svazu spisovatelů, který se uskutečnil roku 1946 v Bělehradě, a na kterém byly přijaty právě zásady socialistického realismu prosazovaného stranickými ideology. Na dodržování kulturních zásad v duchu budování socialismu dohlížela zvláštní stranická organizace zvaná agitprop (Komise pro agitaci a propagandu).

Ve snaze o zajištění absolutního monopolu v kultuře i politice převzala strana už v prvních měsících po nastolení moci úplný dozor nad tiskem a ostatními médii. V této době přestaly

⁹⁰ Tamtéž. S. 188.

⁹¹ „Ždanovstvo“ – tímto pojmem jsou označovány strohé dogmatické zásahy a administrativní zákazy a stíhání ze strany vlády proti umělcům a vědcům v komunistických zemích. (cit. dle: GABRIČ, A. *Preteklost sodobnosti. Izbrana poglavja slovenske novejšje zgodovine: Razmah slovenske kulture po letu 1945*. Ljubljana, 1999. ISBN 961-90261-3-6. S. 155.)

⁹² Andrej Alexandrovič Ždanov (1896 – 1948), sovětský politik a ideolog.

⁹³ *Sodobnost (česky Přítomnost)* – slovinský literární časopis.

⁹⁴ Boris Zihel (1910 – 1976), slovinský kulturní politik, hlavní zastánce tzv. ždanovské doktríny.

⁹⁵ GABRIČ, A. *Preteklost sodobnosti. Izbrana poglavja slovenske novejšje zgodovine: Razmah slovenske kulture po letu 1945*. Ljubljana, 1999. ISBN 961-90261-3-6. S. 155.

vycházet některé dřívější časopisy, které byly nahrazeny novými, vydávanými stranickými organizacemi. Ostatní tisk i knižní tvorba byly podřízeny přísné státní kontrole. Dřívější přední slovinští spisovatelé měli při vydávání svých děl jen velmi omezené možnosti. Někteří z nich vydávat vůbec nesměli. To platilo například i pro známého slovinského autora Edvarda Kocbeka, který se i přes svoji angažovanost v národněosvobozeneckém boji po roce 1952 dostal do „politické nemilosti“ a byl odstaven z veřejného života. Stejně tak jako v ostatních oblastech byli i umělci a vědci spíše než podle svých dovedností a kvalit posuzováni podle své politické případnosti a loajálnosti vůči komunistickému režimu.

I přes tato omezení získaly jednotlivé jugoslávské republiky řadu výhod, které byly v oblasti kultury zcela určitě nejviditelnější. Přestože byla Jugoslávie v prvním poválečném období výrazně centralizovanou zemí, v kulturní sféře získalo Slovinsko a ostatní federální jednotky značnou míru samostatnosti. Postavení jazyka a slovinské kultury bylo v druhé Jugoslávii mnohem výhodnější, než tomu bylo kdykoliv předtím. Už roku 1945 získala země samostatné ministerstvo pro vzdělávání, které mělo za úkol financování a dozor nad činností slovinských kulturních organizací. Do druhé světové války byly tyto organizace závislé na rozhodování bělehradské vlády a především na prostředcích celojugoslávského rozpočtu. Tato změna přispěla k náhlému zvýšení v počtu vzdělávácích, kulturních i vědeckých institucí⁹⁶ a k jejich dlouhodobějšímu rozvoji. Tento jev se pozitivně odrazil i v celkové přístupnosti kultury nejširším vrstvám obyvatelstva, což bylo i v souladu s ideologií nového státního systému, jehož představitelé tvrdili, že kulturní činnost nesmí být privilegiem bohatší měšťanské nebo intelektuálské vrstvy, ale že musí být dostupná nejširším vrstvám pracujícího lidu.

Ve školství byla změna patrná především na úrovni středních a vysokých škol. Po roce 1945 bylo založeno několik nových gymnázií a zvýšil se také počet středních odborných škol. Stejného roku vznikly také dvě nové umělecké akademie (výtvarné umění a divadlo), roku 1946 začala fungovat Hospodářská fakulta a o rok později Vyšší pedagogická škola. Zvýšil se také počet studentů. Na začátku padesátých let se ke studiu na střední školu přihlásil zhruba každý 5. příslušník generace ve věku 15 – 19 let a přibližně každý 40. ve věku 20 – 24 let byl student. V sedmdesátých letech byla na středních školách zapsána už skoro polovina generace a studentský status měl každý 11. příslušník.⁹⁷ Roku 1958 proběhla v Jugoslávii školská reforma, která pozitivně ovlivnila začlenění dětí do vzdělávacího procesu. Dosavadní povinné osmileté vzdělávání nahradila jednotná osmiletá základní škola. Ve Slovinsku byla tato

⁹⁶ DOLENC, Ervin. *Slovenska kultura in politika v Jugoslaviji*. Ljubljana, 1999. ISBN 961-6183-96-6. S. 115.

⁹⁷ Tamtéž. S. 160 – 161.

novinka uzákoněna rok po reformě, tedy roku 1959. V letech 1969 až 1973 pak ve Slovinsku probíhala akce s názvem „5 let – 100 škol“, během níž země významně zvýšila investice určené na budování nových základních škol a přístavby ke starším školním stavbám. Výsledek akce byl nad očekávání uspokojivý, neboť číslo 100 bylo zdaleko přesaženo.

Kromě zvýšení počtu škol, různých muzeí a galerií získalo Slovinsko i některé další organizace, které mají všechny samostatné rozvinutější národy. Už v roce 1945 začal fungovat Státní archiv Slovinska, Slovinský institut na ochranu památek a dřívější Univerzitní bibliotéka byla přejmenována na Národní a univerzitní knihovnu. Dříve fungující organizace získaly národní charakter přejmenováním nebo přidáním přízviska „slovinský“. Tak začala například největší Národní divadla v Mariboru a v Lublani používat název Slovinské národní divadlo a Akademie věd a umění (AZU) získala na začátek písmenko S (SAZU), jelikož se z ní stala Slovinská akademie věd a umění. Země získala také ústřední státní rádio – Radio Ljubljana.

Po roce 1948, tedy po sporu s Informbyrem, se kulturní rozvoj v Jugoslávii obrátil zcela jiným směrem. Částečné odchýlení od sovětského kulturního modelu bylo možné zaznamenat už v roce 1949, k oficiální změně kulturně politické linie ale došlo až v následujících letech. Symbolický konec této epochy představuje zrušení agitpropu roku 1952.⁹⁸ To však neznamená, že by se strana zcela odřekla vedoucí úlohy v kulturní sféře. Jen zvolila jiný způsob, jak si tuto úlohu udržet. V kulturních organizacích byla zavedena jakási „společenská samospráva“, založena na stejných principech jako samospráva dělnická. Vznikly nové správní orgány, které získaly dalekosáhlé pravomoci při rozhodování v jednotlivých organizacích. Na univerzitě to byla Univerzitní rada, v divadlech Divadelní rada atd. Tyto rady samozřejmě nebyly zcela autonomní, neboť právo jmenovat většinu jejich členů připadalo vládě. Jednotliví členové byli tedy opět voleni spíše podle politických než odborných kritérií.⁹⁹

Roku 1958 začala po několika zkušebních programech pravidelně vysílat Televize Ljubljana, což vedlo ke změnám ve využití volného času, který si lidé vyhradili pro zábavu a kulturní dění. Tuto změnu výrazně pocítila především kina a divadla, kde se počet návštěvníků v prvních deseti letech od zahájení televizního vysílání snížil více než o polovinu. Menší zájem o divadelní činnost způsobilo ale i samotné vedení divadel, protože v polovině

⁹⁸ Tamtéž. S. 118.

⁹⁹ GABRIČ, A. *Preteklost sodobnosti. Izbrana poglavja slovenske novejšje zgodovine: Razmah slovenske kulture po letu 1945*. Ljubljana, 1999. ISBN 961-90261-3-6. S. 157.

padesátých let byl přerušen proces jejich modernizace, který započal po sporu s Informbyrem. Program byl tak ještě několik následujících let postaven na klasických dílech „železného“ repertoáru. Tvorba zvláště mladší generace slovinských dramatiků se na jeviště velkých divadel dostávala jen zřídkakdy a s velkými obtížemi. Ve druhé polovině padesátých let začala vznikat tzv. experimentální divadla. Ta měla při modernizaci programu důležitou úlohu, protože právě zde měla premiéru většina děl mladých autorů, která velká národní divadla začala hrát až v šedesátých letech. Slovinské publikum se tak prostřednictvím experimentální scény začalo seznamovat s evropskou divadelní avantgardou a nejvýznamnějšími slovinskými divadelními novinkami.¹⁰⁰ Ve druhé polovině šedesátých let se funkce televize rozšířily. Nebyla už jen prostředkem k využití volného času věnovaného zábavě, ale stalo se z ní také informační médium. Tento pokrok můžeme z velké části připsat tehdejšímu předsedovi Výkonné rady SRS Stane Kavčičovi, který se mimo jiné zasloužil i o to, že roku 1968 začala Televize Ljubljana s pravidelným vysíláním denních zpráv ve slovinském jazyce.

Obrovský pokrok zaznamenala v poválečných letech slovinská kinematografie. Roku 1948 byl natočen první slovinský celovečerní hraný film *Na svoji zemlji (Na své zemi)*. Poté následovala celá řada dalších filmů, především s partyzánskou tematikou. Co se týče zahraniční scény, tak do padesátých let převládaly sovětské filmy. V kinematografii a literatuře lze zaznamenat vliv sovětského kulturního modelu nejvýrazněji. V knihovnách a knihkupectvích se kromě domácí tvorby nejčastěji objevovaly knihy ruských autorů. V celkovém měřítku činily překlady z ruského jazyka zhruba dvoutřetinový podíl mezi veškerou překládanou literaturou.

V době uvolňování vnitřních poměrů a sbližování se se Západem se začal otevírat také širší mediální prostor. Objevila se řada nových kulturních časopisů, které zveřejňovaly i kritické ohlasy na tehdejší společenské postavení. Zvýšil se také počet vydavatelství, ve kterých se tiskla i díla mladých, doposud neznámých autorů. To ale neznamená, že by se vláda zřekla kontroly nad tištěným textem, naopak, začal sílit státní dozor a cenzura. Řada nově vzniklých časopisů byla už po pár letech své činnosti zrušena. Jako příklad lze uvést kulturní časopis *Revija 57*, ve kterém vycházely články daleko přesahující rámec kulturních otázek. Autoři zde často zcela bez zábrán kritizovali vládu i celý politicko-společenský systém. Roku 1958 vyšly v *Reviji* také 2 články slovinského literáta Jože Pučnika¹⁰¹. *Společnost a stát (Družba in*

¹⁰⁰ Tamtéž. S. 162.

¹⁰¹ Jože Pučnik (1932 – 2003), slovinský politik a filozof, později disident.

država) a *Naše společenská realita a naše iluze (Naša družbena stvarnost in naše iluzije)* byla díla, která ho poslala na devět let za mříže. Krátce poté byla činnost časopisu zrušena. Navázal na něj další kulturní časopis, měsíčník *Perspektive*, který vycházel od roku 1960, a který byl rovněž kvůli příliš kritickým článkům po čtyřech letech zrušen.

3. „Liberální“ šedesátá léta ve Slovinsku

Na přelomu padesátých a šedesátých let zažívala Jugoslávie poměrně klidné období. Do roku 1960 zaznamenávalo hospodářství trvalý růst, takže se zvýšila životní úroveň lidí. Země byla do určité míry otevřena západnímu světu, což napomohlo k celkové liberalizaci režimu, která svého vrcholu dosáhla koncem desetiletí.

7. dubna 1963 byla přijata nová federální ústava. Název státu byl změněn na Socialistickou federativní republiku Jugoslávie (SFRJ) a byla vytvořena funkce viceprezidenta, kterým se stal Aleksandar Ranković. Ústava dále rozšiřovala princip samosprávy. Nově vzniklo pět komor, pro každou oblast jedna. Nová skupština tak měla komoru svazovou, hospodářskou (podnikovou), kulturně-osvětovou, sociálně-zdravotní a politickou. Na základě tohoto uspořádání měly být všem institucím a organizacím poskytnuty stejné pravomoci v tzv. samosprávním řízení. Nově zaveden byl také tzv. princip rotace kádrů. Podle něj nemohl nikdo zastávat funkci déle než dvě období. Tento systém se ale nevztahoval na Tita a mnohdy ani na ostatní přední stranické představitele, které si Tito různým obcházením tohoto principu zachoval ve vedení strany nebo státu. Ve Slovinsku byla nová ústava přijata o dva dny později, tedy 9. dubna 1963 a vycházela stejně tak jako předešlé ústavy z federálního modelu.

Ve druhé polovině šedesátých let nastoupil ve Slovinsku do funkce předsedy Výkonné rady Stane Kavčič. S jeho působením je spojena řada významných reforem, díky kterým se ze Slovinska stal prosperující stát s nejvyšší životní úrovní v celé Jugoslávii. Kavčič s pomocí předních slovinských ekonomů vypracoval dlouholetý hospodářský plán, který měl zemi přiblížit rozvojové úrovni vyspělých západních států. Nadále podporoval industrializaci země, ovšem s větším důrazem na rozvoj lehkého a spotřebního průmyslu. Prosazoval tzv. hospodářský polycentrismus, který spočíval na vyváženém rozdělení investic do různých odvětví.¹⁰²

Tzv. stranický liberalismus, který Kavčič zastával, se ve Slovinsku v oblasti hospodářství objevil už dříve. Spojen byl se jménem Borise Kraighera, který byl hlavním tvůrcem výše zmíněné hospodářské reformy z roku 1965. Kraigher však působil v období, kdy bylo hospodářství ještě příliš spjato se státní politikou a množstvím jeho myšlenek a nápadů nepřišla v platnost. Doba, v níž do funkce nastoupil Kavčič, byla dobou postupné emancipace republik

¹⁰² RYCHLÍK, J. *Dějiny Slovinska*. Praha, 2011. ISBN 978-80-7422-131-6. S. 221.

a jejich volání po dodržování práv a vlastních zájmů, které byly často nedodržovány ve prospěch zájmů Bělehradu. Krátce před jeho zvolením předsedou Výkonné rady SRS, došlo k procesu s Aleksandrem Rankovićem, do té doby věrným přívržencem Tita a centralizace země. Po jeho odstranění z předních pozic stranických i státních organizací došlo k částečnému uvolnění poměrů. Konzervativní větev byla na nějakou dobu utišena a do popředí se dostávali právě liberálněji smýšlející politici. Tak měl Kavčič otevřenou cestu k přijetí některých důležitých rozhodnutí a opatření, která by ještě o pár let dříve neměla šanci na úspěch. V prvních dvou letech vedení Výkonné rady bylo jeho cílem úspěšné dokončení hospodářské reformy z roku 1965. Později, když začínalo být jasné, že reformní snahy nedojdou do svého plánovaného konce, začal pracovat na novém hospodářském programu, který by slovinské hospodářství vymanil z vlivu svazové vlády a který by zaručil dodržování republikových zájmů.

Ekonomický koncept nové slovinské vlády byl dokončen roku 1969. Jeho vypracováním byla pověřena skupina ekonomů na Institutu pro ekonomický výzkum v Lublani, kterou vedl dr. Ermin Kržičnik. Program vycházel především z přesvědčení, že je potřeba co nejvíce osamostatnit slovinské hospodářství od celojugoslávského. Ve Slovinsku byl představen v dubnu 1969 na schůzi Ekonomické rady. Cíle nového ekonomického programu byly velmi ambiciózní. Jeho tvůrci chtěli dosáhnout nejen ekonomické stability země, ale především toho, aby se slovinské hospodářství stalo „rovnocenným partnerem“ v Jugoslávii i v zahraničí. Uskutečnění těchto cílů bylo zásvislé na třech základních bodech: prvním bodem bylo celkové přizpůsobení se ekonomicko-technickým, technologickým a dalším světovým trendům, poté zaručení ekonomicko-politické stability jugoslávského systému společně s finanční suverénností republiky a v neposlední řadě také přizpůsobení spotřeby a příjmů novým poměrům.¹⁰³ Program předpokládal přerušování výroby nerentabilních podniků a vkládání větších investic do tzv. „nositelů“ dalšího rozvoje, kterými měly být Iskra, Gorenje a některé další velké slovinské podniky. Investovat se mělo také do rozšíření a zlepšení infrastruktury země, aby mohla využít své výhodné geografické polohy mezi Západem a ostatními částmi federace. Jeden z největších ekonomických projektů této doby byla výstavba dálnice napříč Slovinskem. Tento projekt měla z velké části financovat samotná republika, nicméně počítalo se také s prostředky z celojugoslávské pokladny. Ty byly však na poslední chvíli zastaveny a určeny k výstavbě silnic v Srbsku a Bosně. Tato událost vedla ke sporům

¹⁰³ REPE, B. – PRINČIČ, J. *Pred časom. Portret Staneta Kavčiča*. Ljubljana, 2009. ISBN 978-961-241-370-5. S. 115.

mezi Výkonnou radou SRS a svazovou vládou, ale také k politické krizi ve slovinském nejvyšším vedení. Během druhé poloviny roku se nakupila celá řada dalších překážek, která bránila uskutečnění prvotních cílů programu. Mezi nimi také nesouhlas stranického vedení v čele s Edvardem Kardeljem. Kavčič tak musel z některých svých cílů upustit a program byl do jeho oficiálního ukončení roku 1972 ještě několikrát pozměněn.

Roku 1970 se na „program dne“ v jednáních Výkonné rady SRS dostala dlouho neřešená otázka méně rozvitých částí Slovinska. V prvních poválečných letech byl upřednostňován rozvoj větších slovinských měst, jako byly Lublaň, Maribor, Celje či Kraň. Postupem času se k nim přidaly také Nova Gorica, Velenje, Murska Sobota a přímořská městečka Izola, Piran a Koper. Ostatní oblasti ve Slovinsku, zvláště okrajové části země, byly ve svém rozvoji pomalejší a hlavním hospodářským odvětvím zde bylo i nadále zemědělství. Tyto oblasti měly velmi špatný systém infrastruktury, což vedlo k nedostatečné dostupnosti do nedalekých průmyslových center. Debata o možných řešeních, která by odstranila rozdíly mezi jednotlivými částmi země propukla na jaře 1970. Na podzim stejného roku byl přijat návrh, který měl vést k oživení hospodářského života v jednotlivých regionech země. Hned na začátku byl odmítnut jugoslávský systém pomoci, který předpokládal přenos prostředků z vyspělejších částí do těch méně vyspělých. Pozdvižením hospodářské úrovně méně rozvinutých oblastí byly pověřeny jejich lokální organizace, tedy vedení obcí a regionální centra. Republikový rozpočet byl určen pouze na výstavbu objektů infrastruktury. Kromě toho měla republika motivovat větší hospodářské podniky ke vkládání investic do menších a méně rozvitých hospodářských organizací a vytvářet vhodné podmínky pro zakládání nových institucí v méně vyspělých částech země. Zákon k urychlení rozvoje méně vyspělých oblastí v SRS byl přijat v únoru roku 1971.

Koncem šedesátých let se v Jugoslávii začala projevovat vážná krize v otázkách národnostních vztahů. Ta se přenesla do všech oblastí politického i hospodářského života v zemi. Ve Slovinsku se zvětšovala nespokojenost s politikou svazové vlády, která vedla ke stagnaci slovinského hospodářství. Bělehradská vláda přijímala rozhodnutí, která sice napomáhala rozvoji hospodářství v méně vyspělých částech federace, ve Slovinsku byla ale situace opačná. Výkonná rada SRS označila tyto zásahy za hlavní příčinu zhoršení hospodářských podmínek v zemi. Kavčič v jednom z rozhovorů pro bělehradský ekonomický časopis zcela otevřeně vyjádřil svoji nespokojenost, když vládu obvinil z toho, že po neúspěšné reformě nebyla schopna vypracovat novou linii hospodářské politiky a že sice přijímá určitá opatření, ale mnohdy s takovým zpožděním, že nemohou být účinná. Roku

1970 sice podpořil stabilizační plán, už na podzim 1971 ale poukázal na to, že nijak nepřispěl ke zlepšení situace a proto nevidí důvod, proč v něm pokračovat. Kavčič i jeho spolupracovníci byli při schvalování tohoto plánu přesvědčeni, že bude novou cestou k hospodářské i politické reformě, jejich očekávání ale zůstala nenaplněna. Během let 1970 až 1971 se neshody mezi slovinskou a Svazovou výkonnou radou ještě více prohlubovaly. Důvodem byl mimo jiné návrh společného plánu pro rozvoj Jugoslávie v období od roku 1971 do roku 1975. Debaty na toto téma se zvrhly na bezkompromisní boj o uhájení vlastních národních zájmů. Na jedné straně stály požadavky Slovinska a Chorvatska, na straně druhé požadavky Srbska a méně rozvitých republik. Slovinské stanovisko bylo rozhodné a neústupné, přesto se přenos slovinských finančních prostředků do celojugoslávského rozpočtu zastavit nepodařilo. Kavčič vnímal konečnou podobu tohoto plánu jako svoji velkou politickou porážku.

Počátek sedmdesátých let byl dobou, kdy začalo ve stranickém i státním vedení opětovně sílit postavení některých konzervativnějších politiků v čele s Edvardem Kardeljem. Kavčičův kritický postoj ke svazové politice a řada afér, které jeho vládu provázely, vedly k tomu, že byl koncem roku 1972 donucen odstoupit ze svých funkcí. Jeho odstoupení znamenalo konec období stranického liberalismu ve Slovinsku. Stejný proces v tu samou dobu probíhal i v ostatních částech Jugoslávie.

4. Tvůrci ideologie

Na tvorbě jugoslávského modelu socialismu se podílela řada lidí, mezi ty nejdůležitější však patřila skupina nejbližších Titových spolupracovníků. Vypracováním stěžejních bodů a zásad nového systému byli pověřeni „liberálnější“ orientovaní členové vedení KSJ Edvard Kardelj, Milovan Djilas, Boris Kidrič, Milentije Popović a Vladimír Bakarić. V následující kapitole bude zmínka o nejvýznamnějších slovinských politicích, kteří se svou činností významně podíleli na vzniku samosprávného socialismu, nebo kteří v pozdějších letech jinak zásadně ovlivnili politický vývoj v zemi. Jmenovitě se budu věnovat životu a práci Edvarda Kardelje, hlavního tvůrce všech jugoslávských ústav, Borise Kidriče, tvůrce první pětiletky a reformem v hospodářství a Stane Kavčiče, hlavního představitele „liberální“ vlny v jugoslávské politice v šedesátých a na počátku sedmdesátých let. Opomenout samozřejmě nemohu ani nejvyššího představitele Jugoslávie, pozdějšího prezidenta Josipa Broze Tita.

4.1 Josip Broz Tito

Josip Broz, později znám pod přezdívkou Tito, se narodil 7. května 1892 v chorvatském městečku Kumrovec. Jeho matka Marija (rozená Javoršek) byla Slovinka, otec Franja Broz Chorvat. Dětství strávil převážně v Kumrovci a slovinské vesničce Podsreda, odkud pocházela jeho rodina z matčiny strany. Roku 1907 se přestěhoval do Sisaku, kde se vyučil zámečnickem. Po ukončení učiliště odešel do Záhřebu, kde nějakou dobu pracoval v zámečnické dílně. Příliš dlouho zde však nepobyl. Už po pár měsících se vydal na cesty a nechával se zaměstnávat v různých částech tehdejšího Rakouska-Uherska a v Německu. Roku 1913 byl povolán ke vstupu do císařské armády ve Vídni. Po propuknutí války přežíval několik měsíců na východní frontě, v jedné z bitev proti Rusům byl ale poraněn a zajat. Poté strávil nějakou dobu v různých zajateckých táborech. V únoru 1917 byl tábor, kde zrovna pobýval osvobozen dělníky. Tito se poté přidružil Rudé armádě a později zažádal i o členství v Komunistické straně Ruska.

Roku 1920 se vrátil do Záhřebu, kde se krátce nato vstoupil do nově vzniklé komunistické strana. Ta se hned v prvních volbách stala třetí nejsilnější politickou stranou v království.

Královská vláda měla obavy z toho, že by se mohla opakovat situace, která nastala roku 1917 v Rusku, a proto se stranu rozhodla zakázat. V prosinci 1920 se v důsledku tohoto rozhodnutí konaly v Záhřebu rozsáhlé stávky a demonstrace. Ty byly však v krátkém času poměrně tvrdě potlačeny. Komunistická strana se však nerozpadla a nadále působila jako ilegální organizace.

Roku 1926 byl Tito poprvé uvězněn a odsouzen na pět měsíců vězení. Po propuštění si v ostrých stranických bojích vydobyl funkci místního sekretáře. O dva roky později byl opět zatčen a v tzv. „bombovém procesu“¹⁰⁴ odsouzen k pěti rokům přísného vězení. Ve vězení se setkal s pozdějším blízkým spolupracovníkem Moše Pijadem¹⁰⁵. Roku 1934, poté, co byl propuštěn, odcestoval na nějakou dobu do Vídně, kde v té době sídlil ÚV KSJ. Stal se členem politbyra a začal spolupracovat na obnově činnosti strany, která byla v důsledku nastolení královské diktatury v lednu 1929 v rozkladu.

Na začátku roku 1935 odcestoval Tito do Moskvy. Zde se stal členem Balkánského sekretariátu, který působil v rámci Kominterny a referentem pro Jugoslávii. V této době spolupracoval s řadou lidí, které po skončení 2. světové války Stalin postavil do vedení některých východoevropských zemí formujícího se sovětského bloku. Zde se také seznámil s Edvardem Kardeljem, později jedním z jeho nejbližších spolupracovníků, a poprvé se setkal s bulharským komunistou Georgiem Dimitrovem, který zastával funkci předsedy Kominterny, a s kterým v dalších letech úzce spolupracoval. Kromě toho zde nějakou dobu přednášel na Komunistické univerzitě národních menšin Západu (dále jen KUNMZ).

Po roce 1936 žil nějakou dobu v Paříži, kam byl přestěhován ÚV KSJ. Roku 1937 byl prostřednictvím stalinistických čístek odstraněn tehdejší generální sekretář KSJ Milan Gorkić. Jeho místo získal ještě v témže roce Tito (oficiálně až v roce 1939). V březnu 1939 jmenoval nové vedení ÚV KSJ, které bylo složeno ze třech Slovinců, jednoho Chorvata, jednoho Srba a jednoho Černohorce.¹⁰⁶

Po propuknutí války se Tito stal „legendárním“ vůdcem jugoslávského partyzánského hnutí a hlavním představitelem jugoslávského státu.¹⁰⁷ Jugoslávští partyzáni začali ozbrojený boj proti okupantům a kousek po kousku získávali jednotlivá území. Na osvobozených územích byly zakládány národní výbory, které měly v rukou výsadní politickou moc v zemi. Tito se

¹⁰⁴ Policie ho obvinila z toho, že měl při zatýkání v bytě bomby.

¹⁰⁵ Moše Pijade (1890 – 1957), jugoslávský komunist.

¹⁰⁶ Slovinci Edvard Kardelj, Miha Marinko, Franc Leskošek, Chorvat Josip Kraš, Srb Aleksandar Ranković a Černohorec Milovan Djilas.

¹⁰⁷ REPE, B. *Rdeča Slovenija. Tokovi in obrazi iz obdobja socializma*. Ljubljana, 2003. ISBN 961-6294-53-9. S. 201.

stal vrchním velitelem Antifašistické rady národního osvobození Jugoslávie, která se stala základem pro budoucí nejvyšší vedení země. Během válečných let byl neustále na pochodu. Až do jara 1944, před odchodem na Vis, se účastnil řady partyzánských bitek. V jednom z útoků německé armády¹⁰⁸ málem přišel o život.

V západních kruzích brzy pochopili, kdo má výsadní moc v zemi a od roku 1943 začali Titovy partyzány podporovat prostřednictvím vojenské pomoci, především dovázkou zbraní. Tito se postupem času začal těšit mezinárodnímu uznání. Např. Churchillův syn Randolph Churchill v červnu 1944 prohlásil, že „*to, čeho dosáhl Tito a partyzáni, by mělo být vzorem pro všechny okupované země Evropy. Zdokonalili techniku partyzánského válčení, jakou jsme v minulosti jen tak někde neviděli. To je hodno opravdu velkého obdivu.*“¹⁰⁹ Jeho otec pak v jednom ze svých proslovů v lednu 1945 dodal: „*Já jsem ten nejopravdovější přívrženec maršála Tita v zahraničí.*“¹¹⁰ Zcela jinou otázkou byl ale Titův přístup při vyjednávání o poválečném uspořádání Evropy. Ve svých rozhodnutích a požadavcích se mnohdy neohlížel ani na západní spojence, ani na Sovětský svaz. Například 2. zasedání AVNOJE v listopadu 1943 bylo svoláno, aniž by Tito někoho informoval.

Koncem roku 1944 byla na ostrově Vis podepsána dohoda se záměrem sjednotit Titovu komunistickou vládu s exilovou vládou v Londýně. Na základě této dohody, známé také jako dohoda Tito – Šubačić, byla utvořena prozatímní jugoslávská vláda. Ta byla složena jak z komunistů, tak ze zástupců navržených exilovou vládou, převahu si ale zachovali komunisté. Předsedou nové vlády se stal Tito. V těchto podmínkách nebránilo nic tomu, aby byla dokončena plánovaná revoluce, díky níž komunisté převzali veškerou moc v zemi.

Krátce po převzetí moci ale začala v Jugoslávii upadat Titova popularita. Zavádění socialistického modelu bylo totiž provázeno řadou represí ze strany nových vládnoucích kruhů. Kromě toho země trpěla nedostatkem a nízkou životní úrovní. Nové vedení tak muselo řešit celou řadu vnitropolitických problémů, ke kterým se nedlouho poté přidaly ještě problémy s Moskvou. Ta se podle Tita až příliš vměšovala do vnitřních záležitostí Jugoslávie, což viděl jako narušování autonomního postavení země. Následovaly události již dobře známé a vyloučení Jugoslávie z evropského komunistického bloku. Tato událost otevřela Jugoslávii

¹⁰⁸ Útok na bosenské městečko Drvar, který se uskutečnil 25. května 1944.

¹⁰⁹ REPE, B. *Rdeča Slovenija. Tokovi in obrazi iz obdobja socializma*. Ljubljana, 2003. ISBN 961-6294-53-9. S. 201.

¹¹⁰ Tamtéž. S. 201.

cestu k vytvoření specifického typu samosprávného socialismu, který byl v zahraničí často nazýván jako „titoismus“.

Tito byl bezesporu jedním z největších státníků 20. století. Svě zemi vládl s velkou rozhodností a suverénností. Velké oblibě se těšil nejenom doma, ale také v zahraničí, což ukázala i nesmírně početná a vybraná účast na jeho pohřbu. Zemřel 4. května 1980 v Lublani.

4.2 Edvard Kardelj

„V tento okamžik přeskočilo štěstí na stranu slovinského národa. Kdyby tenkrát umřel, on, duše osvobozenického hnutí, nevím, jak by vše skončilo.“¹¹¹ (Jože Javoršek)

Edvard Kardelj, slovinský revolucionář a politik, se narodil 27. ledna 1910 v Lublani do rodiny z chudších poměrů. Otec, původně krejčí, během života zastával různá zaměstnání a matka pracovala v lublaňské továrně na tabák. Kardeljovy pozdější politické názory jsou výsledkem výchovy jeho rodičů, neboť se už jako dítě společně s nimi účastnil různých dělnických demonstrací a dalších podobných akcí. Otec ho s sebou brával i na schůze dělnického sdružení Svoboda, kde mezi sebou vedli polemiky příslušníci levicově orientovaných stran – komunisté a sociální demokraté. Už tehdy sympatizoval spíše s komunisty, neboť mu podle jeho slov „imponovala jejich větší bojovnost a rozhodnost.“¹¹²

V době svého studia na střední škole, studoval učitelství v Lublani, se stal členem Svazu komunistické mládeže Jugoslávie (dále jen SKOJ). Byl také jedním z aktivních účastníků kroužku Vlada Kozaka¹¹³, ve kterém se scházeli levicově orientovaní studenti, aby debatovali o marxistických dílech a o politice. Roku 1928 vstoupil do Komunistické strany Jugoslávie. Ta v meziválečném období působila jako ilegální organizace, takže její členové byli často pronásledováni a zatýkáni. Kardelj byl poprvé zatčen koncem roku 1929 pro podezření z revoluční činnosti. Po dvou měsících byl pro nedostatek důkazů propuštěn. Znovu zatčen

¹¹¹ Jože Javoršek ve své knize *Chvalo zpěv zemi* (v originále *Hvalnica zemlji*) z roku 1972 vzpomíná na okamžik, kdy našli Edvarda Kardelje, který se ztratil v horách během italské ofenzivy roku 1942. (cit. dle: REPE, B. *Rdeča Slovenija. Tokovi in obrazi iz obdobja socializma*. Ljubljana, 2003. ISBN 961-6294-53-9. S. 231.)

¹¹² REPE, B. *Rdeča Slovenija. Tokovi in obrazi iz obdobja socializma*. Ljubljana, 2003. ISBN 961-6294-53-9.S. 220

¹¹³ Vlado Kozak (1907 – 1985), slovinský politik a publicista.

byl v únoru 1930, měsíc poté, co se stal tajemníkem Oblastního výboru SKOJ pro Slovinsko. Tentokrát byl odsouzen na dva roky vězení.

Po návratu z výkonu trestu začal pracovat na obnovení činnosti stranické organizace ve Slovinsku. Jeho spolupracovníky byli mimo jiné také Boris Kidrič a Franc Leskošek, v budoucnu další z předních jmen slovinského komunismu. Strana byla po nastolení královské diktatury velmi oslabena, mnozí z dřívějších čelních představitelů byli vězněni, nebo odešli do emigrace. S příchodem Kardelje a spol. tak dochází k nástupu nové generace komunistů.

Roku 1934 se Kardelj poprvé setkal s Titem, a to na konferenci KSJ v Goričanech (*Goričane*) ve Slovinsku. Koncem roku ilegálně opustil zemi a odcestoval do Moskvy, kde se stal Titovým blízkým spolupracovníkem. Nejdříve zde několik měsíců navštěvoval Mezinárodní Leninovu školu, poté začal přednášet na Komunistické univerzitě národních menšin Západu. V Moskvě zůstal více než dva roky, za tuto dobu pracoval také v různých komisích Kominterny. Roku 1936 propukla ve Španělsku občanská válka a KUNMZ byla uzavřena. Kardelj krátce poté získal povolení k návratu do vlasti.

Po návratu do Slovinska začal pracovat na zorganizování ustavujícího kongresu Komunistické strany Slovinska (KSSI). Ten proběhl v největší tajnosti v noci ze 17. na 18. dubna 1937 na venkovské usedlosti jednoho ze zúčastněných nedaleko slovinského města Trbovlje. Ustanovení slovinské (a dalších) komunistické strany znamenalo začátek federalizace KSJ.

Roku 1938, krátce poté, co se stal členem dočasného nejvyššího vedení KSJ, byl opět zatčen. Tentokrát strávil ve vězení v Lublani čtyři měsíce. Zde dokončil své nejvýznamnější předválečné dílo *Vývoj slovinské národní otázky*¹¹⁴, v němž deklaroval myšlenku slovinské národní samostatnosti a jako už dříve vyslovil tezi, že *odpovědnost za osud slovinského národa musí převzít dělnická třída*¹¹⁵, takže cesta k jeho osvobození je možná jen prostřednictvím socialistické revoluce. V březnu 1939 byl zvolen členem komunistického politbyra a jeho sekretariátu a stal se redaktorem ústředního stranického zpravodaje *Proletář (Proleter)*.

Po propuknutí 2. světové války a rozdělení Jugoslávie mezi státy zpaktované s fašistickým Německem se stal jednou z vedoucích postav národněosvobozeneckého boje. Byl aktivním

¹¹⁴ V originále *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*. Kniha byla vydána pod jeho pseudonymem Sperans v únoru 1939 ve vydavatelství Cirila Vidmara.

¹¹⁵ REPE, B. *Rdeča Slovenija. Tokovi in obrazi iz obdobja socializma*. Ljubljana, 2003. ISBN 961-6294-53-9. S. 225.

členem celojugoslávské Antifašistické rady národního osvobození Jugoslávie, stál u zrodu slovinské Protiimperialistické (později Osvobozenecké) fronty i u ustanovení nejvyššího slovinského politického orgánu, tzv. Slovinské národněosvobozenecké rady (SNOS), v jejímž čele stál Josip Vidmar. Roku 1943 byl na 2. zasedání AVNOJE zvolen členem předsednictva rady a místopředsdou Národního výboru pro osvobození Jugoslávie (NKOJ), tedy faktické jugoslávské vlády. Ještě před skončením války, v listopadu 1944, znovu odcestoval do Moskvy, kde se poprvé v životě setkal se Stalinem.

Po válce se Kardelj zaměřil především na zavedení nového politického systému v zemi a organizaci státní administrativy. Od 5. do 7. srpna 1945 se konal zakládající kongres Lidové fronty v Bělehradu, kterého se účastnil. Po vítězství LF ve volbách se chopil práce na nové jugoslávské ústavě, která byla přijata v lednu 1946. Po ustanovení Federativní Lidové republiky Jugoslávie se stal místopředsdou nové jugoslávské vlády. V této funkci setrval až do roku 1963. Poté zastával čtyři roky funkci předsedy svazové skupštiny Socialistické federativní republiky Jugoslávie.

Působil také na poli mezinárodní politiky. Bezprostředně po skončení války byl zaúkolován přípravami na mírové jednání v Paříži. Přestože oficiálně působil na postu ministra zahraničí teprve v letech 1948 až 1953, rozhodující postavení měl už dříve, protože ho Tito jmenoval šéfem jugoslávských delegací při jednáních v zahraničí.

Důležitou roli Kardelj sehrál i po sporu s Informbyrem, a to jak na domácí, tak na mezinárodní scéně. Ačkoliv byl na setkání v Moskvě v únoru 1948 Stalinem donucen podepsat dokument, který zaručoval sovětskou kontrolu nad jugoslávskou zahraniční politikou, byl nakonec jednou z vůdčích postav protisovětského odporu a hlavním teoretikem a ideologem nového typu socialismu, ke kterému Jugoslávie po vyloučení z evropského komunistického společenství postupně nacházela cestu.

V polovině 50. let se jeho pozice ve straně začala měnit. Toto období, označováno jako období prvního stranického „liberalismu“, bylo význačné politickou krizí v jugoslávském vedení. Jugoslávští komunisté se rozdělili na dva tábory, na zastánce centralismu a zastánce federalismu. „Liberálnější“ smýšlející politici, mezi nimi i Kardelj, chápali centralizaci jen jako nutné zlo, které bylo potřebné k upevnění systému, a začali se snažit o co největší federalizaci státu a suverénnost jednotlivých republik. Tito zpozoroval, že se jeho a smýšlení Kardelje v posledních měsících značně rozcházel, a tak byl Kardelj na nějakou dobu odstaven z rozhodujících pozic. Nicméně krizi nakonec přestál a po nějaké době se opět

aktivně zapojil do politického dění. Rozhodujícím faktorem pro jeho „politické přežití“ byla jednotná podpora slovinského vedení, které se vyjádřilo tak, že *neexistují neshody mezi Titem a Kardeljem, ale mezi Titem a Slovinskem*^{116, 117}. Tito si v době politické krize spor s jednotným slovinským vedením nemohl dovolit.

Spory ve straně i jugoslávském vedení měla vyřešit nová ústava. V první polovině šedesátých let došlo ve vztazích Tito – Kardelj k opětovnému sblížení, takže jejím vypracováním byl opět pověřen Kardelj. Ústava měla být jakýmsi kompromisem mezi centralisty a federalisty. Přikláněla se však spíše k centralismu, a to i přes to, že byla výsledkem práce „federalistů“. Ústava byla přijata roku 1963. Už v roce 1965 ale Kardelj vytvořil nový koncept budoucích vztahů v Jugoslávii, kde se přikláněl k tomu, aby se z jednotlivých republik staly plnohodnotné státy, a aby se v rámci federace řešily jen nejdůležitější oblasti státní politiky, jako je zahraniční politika nebo obrana. Koncem šedesátých let ale Jugoslávii postihla další vlna „liberalismu“ v čele se Stane Kavčičem, takže Kardelj musel v obraně proti této vlně ze svých politických myšlenek a cílů upustit. Kavčič a jeho nejbližší se ve svých rozpravách často dostali až k otázce monopolu komunistické strany. Ta byla pro Kardelje naprostým tabu a kdykoliv se jí ať v teorii nebo v praxi jen zdánlivě dotkl, hned se ve svém počínání zastavil.

V sedmdesátých letech se podílel na vzniku už čtvrté¹¹⁸ jugoslávské ústavy. Ta byla přijata roku 1974 a Jugoslávie s ní došla až do svého zániku v devadesátých letech. Po roce 1974 se ze zdravotních důvodů stáhl do pozadí, i nadále se však věnoval úvahám nad politickým systémem země. V roce 1977 vyšla jeho studie *Směry rozvoje politického systému socialistické samosprávy*¹¹⁹, ve které se pokoušel dále dovést do praxe myšlenku odbourání státu a decentralizaci moci. Byla to jedna z jeho posledních větších prací. 10. února 1979 zemřel v Lublani na následky rakoviny.

Mezi lidmi nebyl Kardelj nikdy příliš oblíbený. V Jugoslávii (především v Srbsku) ho neměli rádi, protože byl příliš „slovinský“, ve Slovinsku naopak proto, že se jim zdál příliš „jugoslávský“.¹²⁰ Přesto byl od války až do své smrti považován za slovinského politika č. 1. Měl výborný politický smysl. Vždy věděl, kdy je nejlepší doba na to něco navrhnout, nebo

¹¹⁶ Výrok je připisován Stane Kavčičovi.

¹¹⁷ REPE, B. *Rdeča Slovenija. Tokovi in obrazi iz obdobja socializma*. Ljubljana, 2003. ISBN 961-6294-53-9. S. 250.

¹¹⁸ Jugoslávské ústavy: 31.1.1946, 13.1.1953, 7.4.1963, 21.2.1974.

¹¹⁹ Ve sl. *Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja*.

¹²⁰ REPE, B. *Rdeča Slovenija. Tokovi in obrazi iz obdobja socializma*. Ljubljana, 2003. ISBN 961-6294-53-9. S. 217.

naopak, kdy je lepší držet se v povzdálí, což byl určitě jeden z důvodů, proč se v samotném vrchu jugoslávské politiky udržel téměř 40 let.

4.3 Boris Kidrič

„Boris Kidrič žil krátce, ale bojoval dlouze a účinkovitě.“¹²¹ (Edvard Kardelj)

Boris Kidrič se narodil 10. dubna 1912 ve Vídni. Jeho otcem byl dr. France Kidrič, knihovník Dvorské bibliotéky ve Vídni, univerzitní profesor a později předseda Slovinské akademie věd a umění. Dětství Kidrič prožil ve slovinské vesničce Knežec v občině Rogaška Slatina, studentská léta na gymnáziu v Lublani. Zde se poprvé setkal s komunistickými myšlenkami jako člen kroužku Vlada Kozaka. Roku 1928 byl přijat do SKOJ a stejného roku se stal i členem komunistické strany. Po ukončení gymnázia studoval chemii na univerzitě v Lublani a v Praze.

V polovině třicátých let se stal společně s Kardeljem členem nového užšího vedení KSJ, které sestavil Tito a začal se podílet na obnově stranických organizací ve Slovinsku. Organizoval také ilegální stranické tiskárny a vydávání časopisů a publikací, díky čemuž se častokrát ocitl ve vězení nebo v emigraci v různých městech Evropy.

Během 2. světové války se aktivně zapojil do národněosvobozeneckého hnutí Jugoslávie. 26. dubna 1941, 9 dní po kapitulaci země, se účastnil setkání předních slovinských politiků ve vile Josipa Vidmara v Lublani, kde se rozhodlo o založení organizace pro boj proti okupantům. Tou se stala Protiimperialistická fronta, po vypuknutí německo – sovětské války přejmenována na Osvobozeneckou frontu (slovinského národa). 15. června 1941 se konalo první zasedání OF, na kterém bylo zvoleno jeho plénum a výkonný výbor. Zastoupení v OF bylo různorodé, jádrem ale byla komunistická strana. V únoru 1943 bylo přijato Dolomitské prohlášení¹²², ve kterém se hovořilo o nutnosti zachovat jednotu OF nejen za války, ale i po ní. Slovinští komunisté ji chápali jako základ nového poválečného politického zřízení.

¹²¹ S těmito slovy se s Borisem Kidričem loučil jeho blízký přítel a spolupracovník Edvard Kardelj. Na pohřbu v Lublani, 15. 4. 1953. (cit. dle: REPE, B. *Rdeča Slovenija. Tokovi in obrazi iz obdobja socializma*. Ljubljana, 2003. ISBN 961-6294-53-9. S. 259.)

¹²² Dolomitské prohlášení bylo přijato 1.3.1943 (podle některých zdrojů 28.2.1943) na hoře „Babna gora“ ve slovinských Dolomitech. Setkání se účastnili přední představitelé OF.

Bezprostředně po skončení války se stal předsedou první slovinské vlády, která byla jmenována 5. května 1945 v Ajdovščině. Roku 1946 byl jmenován ministrem hospodářství a předsedou hospodářské rady, takže byl zaúkolován vytvořením prvního pětiletého plánu, který byl v Jugoslávii přijat v polovině roku 1947. Zpočátku byl stoupenec centrálního plánování, postupem času však poznal chybnost daného systému a předložil návrh na decentralizovaný tržní systém. Moc změn už ale provést nestihl, protože 11. dubna 1953 podlédl následkům leukémie a zemřel.

4.4 Stane Kavčič

Stane Kavčič, vedoucí představitel druhé vlny slovinského stranického „liberalismu“, se narodil 30. října 1919 v Lublani jako druhý nemanželský syn vesnické dívky a pomocníka kováře. Do svých čtyř let žil s matkou a bratrem na samotě nedaleko Vrhniky. Poté se matka provdala za dělníka Ivana Žitka a společně se přestěhovali do vesničky Dol nedaleko Borovnice. Přestože Kavčič pocházel z velmi chudých poměrů, po ukončení základního vzdělání, ho matka zapsala na studia na gymnázium v Lublani. Ta však nedokončil. V této době se k nim nastěhoval železniční dělník Jože Gruden, který utekl z Přímoří před fašismem. Od něj Kavčič poprvé slyšel o Marxovi, Leninovi a Stalinovi.

Na podzim roku 1935 začal pracovat jako dělník na nedaleké pile. Po několika měsících byl povýšen a stal se členem syndikátu, jehož prostřednictvím se začal podílet na politických rozpravách. Nedlouho poté se stal prvním sekretářem nově ustanoveného dělnického kulturního sdružení Vzajemnost v Borovnici.

V lednu 1938 se jako jeden z pořádajících zúčastnil stávků dělníků. Kavčič a jeho spolupracovníci se snažili vydobýt zvýšení platů, místo toho však byli po ukončení stávky propuštěni. V dubnu téhož roku začal pracovat v továrně petá Mara, kde zůstal až do propuknutí 2. světové války. V pozdějších letech častokrát tvrdil, že právě rok 1938 rozhodl o jeho budoucím poslání, za které celý život považoval boj za práva pracujícího člověka a jeho

lepší budoucnost. Nejednou zdůraznil, že se o třídním boji nedozvěděl z knih, ale že ho už od mládí zažíval na vlastní kůži.¹²³

První dva roky války přežil doma v Borovnici. Zapojil se do národněosvobozeneckého hnutí a stal se členem OF. Během této doby byl třikrát zatčen. Nejdříve v srpnu 1941, měsíc poté, co se stal členem komunistické strany Slovinska. Podruhé byl zatčen v prosinci 1941 a potřetí hned v lednu 1942. V květnu téhož roku odešel do ilegality a připojil se k partyzánům v Dolomitech. Už na konci května ho ale poslali zpátky k politické práci v terénu. Krátce nato se stal tajemníkem Okresního výboru strany pro oblast Vrhnika, Logatec a okolí.

V lednu 1943 se stal na návrh Borise Kidriče předsedou Oblastního výboru SKOJ pro Slovinsko, na konci roku pak členem Centrálního výboru SKOJ. V květnu 1944 se jako člen slovinské delegace účastnil kongresu SKOJ ve městě Drvar v západní Bosně. Zde se poprvé setkal s Titem.

Po skončení války odešel na krátký čas do Sovětského svazu. Nedlouho po návratu domů, v prosinci 1945, byl jmenován generálním tajemníkem Ústředního výboru KSSl. Během svého života zastával celou řadu dalších funkcí, mezi nejdůležitějšími funkce místopředsedy Výkonné rady SRS (1951 – 1956), funkce předsedy Republikové rady Svazu socialistických syndikátů Slovinska (1958 – 1963) a funkce předsedy Výkonné rady SRS (1967 – 1972). Roku 1968 odmítl Titovu nabídku na mandát ve Svazové výkonné radě. Důvodem bylo především jeho přesvědčení, že složení nové vlády není dostatečně silné a účinkovité, aby bylo schopno provést plánovanou hospodářskou a politickou reformu federace.

V době svého předsednictví ve slovinské vládě byl Kavčič mezi lidmi velmi oblíbený. Jinak tomu ale bylo v nejvyšším vedení KSSl. Kavčič do funkce nastoupil v době, kdy začala postupná emancipace jednotlivých republik. On a okruh jeho nejbližších tuto cestu zcela podporovali a byli i pro dalekosáhlé změny v hospodářské politice, které začaly hospodářskou reformou z roku 1965. Proti nim se ale postavila konzervativnější část vedení, v jejímž čele stál Edvard Kardelj a France Popit¹²⁴.

Situace mezi oběma křídly slovinských komunistů se vyhrotila v období tzv. silniční aféry. Jádrem tohoto sporu bylo rozdělení finančních prostředků mezi jednotlivé svazové republiky. Roku 1969 vytvořila Kavčičeva vláda projekt na výstavbu dálnice ve Slovinsku, kterou měla

¹²³ REPE, B. – PRINČIČ, J. *Pred časom. Portret Staneta Kavčiča*. Ljubljana, 2009. ISBN 978-961-241-370-5. S. 10.

¹²⁴ France Popit (*1921), slovinský komunista.

z velké části financovat samotná republika. Zbytek financí měla slovinská vláda získat z celojugoslávského fondu. Svazová výkonná rada v čele s Mitjou Ribičičem¹²⁵ se však rozhodla projekt zastavit a peníze vložit na výstavbu silnic v Srbsku a v Bosně a Hercegovině. Výkonná rada SRS proti tomuto rozhodnutí důrazně vystoupila. Kavčič měl sice velkou podporu veřejnosti, ve stranických kruzích tomu tak ale nebylo. Okruh kolem Kardelje a Popita toto vystoupení označil jako pokus o narušení jednoty země. Kavčič byl ještě dlouho poté za svůj postup veřejně kritizován. Po silniční aféře následovala celá řada dalších afér a rozporů s konzervativnější částí strany, ale také s celojugoslávským vedením.

V důsledku těchto sporů a znovu upevnění Kardeljovy pozice ve slovinském vedení začal roku 1972 tzv. proces vypořádání se s „liberalismem“ a jeho stoupenci, který vyvrcholil sesazením Kavčiče a výměně složení Výkonné rady SRS. 4. listopadu 1972 Kavčič oficiálně odstoupil z funkce předsedy Výkonné rady SRS a krátce nato odešel do politického důchodu. Ačkoliv zůstal členem strany, po celý zbytek života byl pod kontrolou Státní bezpečnosti a do politiky už se nikdy nevrátil. Zemřel 27. března 1987 v Lublani na infarkt. Po jeho smrti byl vydán jeho *Deník (Dnevnik)*, ve kterém vzpomínal na významné události svého osobního i politického života. O jeho vydání se zasloužili především Niko Kavčič¹²⁶, Stanetův blízký přítel, Janez Janša¹²⁷ a Igor Bavčar¹²⁸. Kniha poprvé vyšla ve dvou dílech na konci roku 1988.

¹²⁵ Mitja Ribičič (*1919), slovinský komunista.

¹²⁶ Niko Kavčič (1915 – 2011), slovinský bankéř.

¹²⁷ Janez Janša (*1958), slovinský politik a premiér (2004 – 2008).

¹²⁸ Igor Bavčar (*1955), slovinský politik, politolog a podnikatel.

5. Důležitá data v rámci vývoje republiky Slovinsko

Následující kapitola bude věnována stručnému nastínění důležitých momentů v rámci vývoje republiky Slovinsko v období od poloviny čtyřicátých let do zhruba začátku sedmdesátých let 20. století. Těmi jsou bezesporu první poválečné volby, které přivedly k moci komunisty a přijetí čtyř federálních a republikových ústav. V závěru kapitoly je přehled nejvyšších představitelů Slovinska zhruba v rozmezí let 1945 – 1974.

29. listopadu 1945 byla oficiálně vyhlášena Federativní lidová republika Jugoslávie, která byla složena z šesti republik a dvou autonomních oblastí. Jednou z těchto republik byla také nově ustanovená Lidová republika Slovinsko. První jugoslávská i slovinská vláda byla vytvořena zhruba o půl roku dříve, ještě před ukončením 2. světové války. Jmenování prozatímní federativní vlády proběhlo 7. března 1945 a jejím předsedou se stal Josip Broz Tito. Slovinská vláda byla ustavena 5. května, 2 dny před osvobozením Lublaně, pod předsednictvím slovinského komunisty Borise Kidriče (1945 – 1946).

První jugoslávská ústava byla přijata 31. ledna 1946. Na jejím vzniku se, stejně tak jako na vzniku příštích ústav, významnou měrou podílel Edvard Kardelj. Ústava byla vytvořena na principech socialismu podle sovětského vzoru. V následujících obdobích byly přijaty také ústavy jednotlivých republik, které vycházely z celojugoslávského modelu. Ve Slovinsku byla první ústava přijata o necelý rok později, 17. ledna 1947.

27. října 1946 proběhly první poválečné volby do ústavodárného shromáždění LR Slovinsko. Na jejich základě byl dokončen proces likvidace politické opozice a došlo k definitivnímu nastolení komunistického režimu. Předsedou nové vlády se stal Miha Marinko (1946 – 1953).

Roku 1952 se uskutečnil VI. sjezd KSJ v Záhřebu, kde byla přijata nová linie politického, hospodářského i společenského vývoje Jugoslávie. Bylo zde rozhodnuto o zavedení samosprávného systému ve všech oblastech života v zemi. Pro Slovinsko byl tento sjezd důležitý také proto, že podpořil proces decentralizace země. Většina slovinských politiků tuto změnu uvítala, neboť předchozí centralistický způsob plánování a řízení federace vedl ke zpomalení hospodářského vývoje státu. Komunistická strana Jugoslávie byla přejmenována na Svaz komunistů Jugoslávie. Obdobný proces proběhl i v jednotlivých lokálních

komunistických stranách. Komunistická strana Slovinska tak začala používat název Svaz komunistů Slovinska.

13. ledna 1953 došlo k novelizaci ústavy z roku 1946. Přijetím novely byly oficiálně uzákoněny principy samosprávného řízení. Byla vytvořena funkce jugoslávského prezidenta, kterým se doživotně stal Tito.

7. dubna 1963 byla přijata nová ústava. Název státu byl změněn na Socialistickou federativní republiku Jugoslávie. Na základě nové ústavy vznikla funkce viceprezidenta, kterým byl zvolen Aleksandar Ranković. Ústava dále rozšiřovala princip samosprávy. Ve Slovinsku byla přijata o dva dny později, 9. dubna 1963. Název republiky byl změněn na Socialistickou republiku Slovinsko.

21. února 1974 došlo k přijetí v pořadí už čtvrté (počítáme-li ústavní zákon z roku 1953) jugoslávské ústavy, která obsahovala silné konfедераční prvky. S touto ústavou došla země až do svého zániku v devadesátých letech. Ve Slovinsku byla nová ústava přijata 28. února 1974.

5.1 Nejvyšší představitelé Slovinska

Ústřední tajemníci (od roku 1966) předsedové) ÚV KSSl (od roku 1952 SKSl):¹²⁹

1945 – 1948	Franc Leskošek
1948 – 1966	Miha Marinko
1966 – 1969	Albert Jakopič
1969 – 1982	France Popit

Předseda předsednictva Lidové skupštiny (1945 – 1953):¹³⁰

1945 – 1953	Josip Vidmar
-------------	--------------

¹²⁹ RYCHLÍK, J. *Dějiny Slovinska*. Praha, 2011. ISBN 978-80-7422-131-6. S. 382.

¹³⁰ Tamtéž. S. 383.

Předsedové Lidové skupštiny LR Slovinsko (1953 – 1963) a Skupštiny SR Slovinsko (1963 – 1974):¹³¹

1953 – 1962	Miha Marinko
1962 – 1963	Vida Tomšič
1963 – 1965	Viktor Avbelj
1965 – 1967	Ivan Maček
1967 – 1973	Sergej Kraigher
1973 – 1974	Tone Kropušek
1974	Marjan Breclj

Předsedové vlád:¹³²

1946 – 1947	Boris Kidrič
1947 – 1953	Miha Marinko

Předsedové Výkonného výboru lidové skupštiny:¹³³

1953	Miha Marinko
1953 – 1962	Boris Kraigher
1962 – 1965	Viktor Avbelj
1965 – 1967	Janko Smole
1967 – 1972	Stane Kavčič
1972 – 1978	Andrej Marinc

¹³¹ Tamtéž. S. 383.

¹³² Tamtéž. S. 383.

¹³³ Tamtéž. S. 383.

ZÁVĚR

Jugoslávie, a v jejím rámci tedy i Slovinsko, se po roce 1948 vydala poněkud jiným směrem, než ostatní státy východního bloku. Ačkoliv se země po roztržce se Sovětským svazem dostala do mezinárodní izolace a musela čelit množství hospodářských a ideologických potíží, přinesla tato událost i řadu pozitivních věcí. Jugoslávské vedení se díky této události dokázalo oprostít od dogmatického výkladu komunistické ideologie a začalo hledat svou vlastní cestu při budování socialistické společnosti.

Nový typ socialistického modelu, který se začal v Jugoslávii tvořit na přelomu čtyřicátých a padesátých let, vycházel z myšlenek Karla Marxe a Friedricha Engelse, především z jejich teze o postupném odumírání státu a předání řízení podniků do rukou dělníků. Tak vznikl návrh na vytvoření tzv. dělnické samosprávy. Začaly být zakládány dělnické rady, jejíž členové získali právo zasahovat do vnitřní organizace a řízení podniků. Postupem času se principy samosprávného řízení začaly šířit i do ostatních oblastí, a kromě samosprávy dělnické byla zavedena také samospráva společenská.

Na začátku padesátých let se postupně začalo upouštět od centrálního plánování a důraz byl naopak kladen na co největší decentralizaci země ve všech oblastech života. Změnilo se politické uspořádání země, řada organizací byla zrušena a obce a republiky získaly větší pravomoci při rozhodování o svých vnitřních záležitostech. To mělo pozitivní vliv na další hospodářský a kulturní rozvoj jednotlivých částí federace, především dvou nejrozvinutějších zemí, Slovinska a Chorvatska.

Jugoslávie se ve snaze vymanit se z mezinárodní izolace začala více otevírat západnímu světu, který jí v dobách největší krize poskytl pomoc potřebnou k přežití. Do země tak proudily nové myšlenkové směry a západní trendy. Především ve Slovinsku byl režim v následujících letech značně liberální. Ve druhé polovině šedesátých let se do vedoucích pozic v zemi dostala skupinka liberálnější smýšlejících politiků v čele se Stane Kavčičem. V období jeho vlády se Slovinsko stalo prosperujícím státem s rychlým hospodářským i kulturním rozvojem. Na začátku sedmdesátých let ale začaly v zemi opětovně sílit pozice některých konzervativních politiků a „zlaté časy“ (jak Slovinci později Kavčičovu vládu nazvali) byly u konce.

Přestože přerušení mezinárodních vztahů Jugoslávie a Sovětského svazu trvalo jen po dobu zhruba pěti let (po smrti Stalina došlo k jejich opětovnému navázání), na dalším vývoji v jejich spolupráci se významně podepsalo. Jugoslávie se do sféry bezprostředního sovětského vlivu už nikdy zcela nevrátila. V období studené války mezi dvěma mocenskými bloky, které se utvořily po skončení 2. světové války, stála někde uprostřed a v různých obdobích se přikláněla buď na stranu Východu, nebo Západu.

Cílem mé práce bylo charakterizovat základní znaky tzv. jugoslávského typu socialismu a poukázat na hlavní odlišnosti jugoslávského a sovětského modelu, který určoval vývoj v ostatních socialistických zemích pod přímým vlivem Sovětského svazu. V této souvislosti práce podává celkový obraz o politickém, hospodářském a společenském vývoji v Jugoslávii, se zaměřením na Slovinsko, v období po 2. světové válce zhruba do začátku sedmdesátých let 20. století.

RESUME

Yugoslavia, and within including Slovenia, set off after 1948 a somewhat different direction than the other states of the Eastern bloc. Although after the break with the Soviet Union, the country fell into international isolation and had to face a number of economical and ideological problems, this incident has brought many positive things. Yugoslavian leadership, thanks to the mentioned event was able to throw off the dogmatic interpretation of communist ideology and began to seek its own way in building a socialist society.

A new type of socialist model, which began to generate in Yugoslavia at the end of the forties and fifties, was based on the ideas of Karl Marx and Friedrich Engels, and especially on their view on the gradual withering away of the state and handing-over the control in the hands of workers. Therefore, a proposal to create a so-called workers' autonomy arose. The workers' councils were established, its members have earned the right to interfere in the internal organization and management. Step-by-step, the principles of the Self-governing management began to spread into other areas, and in addition to workers' autonomy, also social autonomy was introduced.

At the beginning of the fifties, the central planning was gradually abandoned and the emphasis was put on the contrary, the maximum decentralization of the country in all areas of life. The political organization of the country was changed, many organizations and were abolished and the republic and municipalities gained greater powers to decide on their internal affairs. This had a positive impact on the further economical and cultural development of the federation, especially the two most developed countries, Slovenia and Croatia.

Yugoslavia, in an effort to make its way out of the international isolation, has become more open to the Western world, which provided the country a necessary assistance needed to survive in the times of crisis. Therefore, new thoughts and Western trends flowed into the country. Especially in Slovenia, the regime in the following years was considerably liberal. In the second half of the sixties, the leading positions in the country were seized by a group of liberal-minded politicians, led by Stan Kavcic. During his governance, Slovenia became a prosperous country with rapid economical and cultural development. However, in the early seventies, the influence of some conservative politicians was gradually reinforced and the "golden age" (as Slovenians later called the government of Kavčič) were at an end.

Although the interruption of international relations between Yugoslavia and the Soviet Union only lasted for about five years (after the death of Stalin, they were re-established), the further development of their cooperation was significantly influenced by this interruption. Yugoslavia never fully returned under the sphere of Soviet influence. During the Cold War, it stayed somewhere in the middle between the two power blocs that formed after the end of the 2nd World War II, and at different times it inclined to either side of the East or the West.

The objective of this work was to characterize the basic features of the Yugoslavian type of socialism and highlight the main differences between Yugoslavia and the Soviet model, which determined the development of the other socialist countries under the direct influence of the Soviet Union. In this context, the work provides a general picture of the political, economical and social developments in Yugoslavia, focusing on Slovenia, in the period starting after the 2nd World War to the beginning of the seventies of the 20th century.

SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

1. Literatura

- CABADA, L. *Politický systém Slovinska*. Praha, 2005. ISBN 80-86429-37-7.
- ČEPIČ, Z. *Ključne značilnosti slovenske politike v letih 1929 – 1955*. Ljubljana, 1995. ISBN 961-90261-0-1.
- ČEPIČ, Z. *Preteklost sodobnosti. Izbrana poglavja slovenske novejšje zgodovine: Oris pojavnih oblik kmetijske politike v letih 1945 – 1960*. Ljubljana, 1999. ISBN 961-90261-3-6.
- DEŽELAK-BARIČ, V. *Preteklost sodobnosti. Izbrana poglavja slovenske novejšje zgodovine: Vloga in značaj komunistične partije Slovenije med drugo svetovno vojno*. Ljubljana, 1999. ISBN 961-90261-3-6.
- DOLENC, Ervin. *Slovenska kultura in politika v Jugoslaviji*. Ljubljana, 1999. ISBN 961-6183-96-6.
- GABRIČ, A. *Preteklost sodobnosti. Izbrana poglavja slovenske novejšje zgodovine: Razmah slovenske kulture po letu 1945*. Ljubljana, 1999. ISBN 961-90261-3-6.
- HLADKÝ, Ladislav. *Slovinsko*. Praha, 2010. ISBN 978-80-7277-463-0.
- KARDELJ, E. *Problemi naše socialistične graditve. Borba proti sovjetski hegemoniji ter naša zunanja in notranja politika*. Ljubljana, 1955.
- MOULIS, V. *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944 – 1989*. Ostrava, 1991. ISBN 80-85498-01-4.
- PIRJEVEC, J. *Jugoslávie 1918 – 1912. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha, 2000. ISBN 80-7203-277-1.
- PIRJEVEC, J. *Tito, Stalin in Zahod*. Ljubljana, 1987. ISBN 86-371-0028-7.
- PRINČIČ, J. *Preteklost sodobnosti. Izbrana poglavja slovenske novejšje zgodovine: Slovensko gospodarstvo od konca druge svetovne vojne do velike reforme (1945 – 1970)*. Ljubljana, 1999. ISBN 961-90261-3-6.
- REPE, B. – PRINČIČ, J. *Pred časom. Portret Staneta Kavčiča*. Ljubljana, 2009. ISBN 978-961-241-370-5.

- REPE, B. *Rdeča Slovenija. Tokovi in obrazi iz obdobja socializma*. Ljubljana, 2003. ISBN 961-6294-53-9.
- REŽEK, M. *Preteklost sodobnosti. Izbrana poglavja slovenske novejšje zgodovine: Politične spremembe v Sloveniji v začetku petdesetih let*. Ljubljana, 1999. ISBN 961-90261-3-6.
- RYCHLÍK, J. a kol. *Dějiny Slovinska*. Praha, 2011. ISBN 978-80-7422-131-6.
- ŠESTÁK, M. a kol. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha, 1998. ISBN 978-80-7106-375-9.
- ŠTIH, P. *Slovenska zgodovina: družba – politika – kultura*. Ljubljana, 2008. ISBN 978-961-6386-19-7.
- TEJCHMAN, M. *Sovětizace východní Evropy. Země střední a jihovýchodní Evropy v letech 1944 – 1948*. Praha, 1995. ISBN 80-85268-45-0.
- VODUŠEK-STARIČ, J. *Začetki samoupravljanja v Sloveniji 1949 – 1953*. Maribor, 1983.

2. Internetové zdroje

- *Dolenjskilist.si* [online]. 2012 [cit. 2012-08-11]. Večna slava spominu Borisa Kidriča – Dolenjskilist.si. Dostupné z WWW: http://www.dolenjskilist.si/media/arhiv-pdf/dl/1953/DL_1953_04_17_15_0162.pdf.
- *Rtvslo.si* [online]. 2012 [cit. 2012-08-11]. Stane Kavčič – napredni jugoslovanski politik, ker je bil revolucionarni in humanistični romantik – Rtvslo.si. Dostupné z WWW: <http://www.rtvslo.si/kultura/novice/stane-kavcic-napredni-jugoslovanski-politik-ker-je-bil-revolucionarni-in-humanisticni-romantik/215474>.
- *Zgodovinsko-drustvo-kovacic.si* [online]. 2012 [cit. 2012-06-19]. V Sloveniji se je začela tako imenovana cestna afera – Zgodovinsko-drustvo-kovacic.si. Dostupné z WWW: <http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si/node/998>.
- *Casnik.si* [online]. 2012 [cit. 2012-06-19]. Kavčičeva cestna afera – Casnik.si. Dostupné z WWW: <http://www.casnik.si/index.php/2010/07/31/kavciceva-cestna-afera>.
- *Rtvslo.si* [online]. 2012 [cit. 2012-08-11]. Smrt Edvarda Kardelja – Rtvslo.si. Dostupné z WWW: <http://www.rtvslo.si/zabava/na-danasnji-dan/smrt-edvarda-kardelja/223156>.

- Mladina.si [online]. 2012 [cit. 2012-08-11]. Bitka za heroje – Mladina.si. Dostupné z WWW: <http://www.mladina.si/94468/bitka-za-heroje/>.

SEZNAM ZKRATEK

- **AVNOJ** *Antifašističko vijeće narodnog oslobodjenja Jugoslavije* – Antifašistická rada národního osvobození Jugoslávie
- **AZU** *Akademija Znanosti in Umetnosti* – Akademie věd a umění
- **FLRJ** *Federativna ljudska republika Jugoslavija – Federativní lidová republika Jugoslávie*
- **KDZ** *Kmečka delovna zadruga* – Kolektivní zemědělské družstvo
- **KSČ** Komunistická strana Československa
- **KSF** Komunistická strana Francie
- **KSI** Komunistická strana Itálie
- **KSJ** Komunistická strana Jugoslávie
- **KSM** Komunistická strana Maďarska
- **KSSL** Komunistická strana Slovinska
- **KSSS** Komunistická strana Sovětského svazu
- **KUNMZ** Komunistická univerzita národních menšin Západu
- **LF** *Ljudska fronta* – Lidová fronta
- **LRS** *Ljudska republika Slovenija* – Lidová republika Slovinsko
- **NATO** *North Atlantic Treaty Organisation* – Severoatlantický pakt
- **NKOJ** *Nacionalni komitet oslobodenja Jugoslavije – Národní výbor pro osvobození Jugoslávie*
- **OF** *Osvobodilna fronta* – Osvobozenecká fronta
- **OSN** Organizace spojených národů
- **RVHP** Rada vzájemné hospodářské pomoci
- **SAZU** *Slovenska Akademija Znanosti in Umetnosti* – Slovinská akademie věd a umění
- **SFRJ** *Socialistična federativna republika Jugoslavija – Socialistická federativní republika Jugoslávie*
- **SKJ** Svaz komunistů Jugoslávie
- **SKOJ** *Savez komunističke omladine Jugoslavije* – Svaz komunistické mládeže Jugoslávie
- **SKSI** Svaz komunistů Slovinska

- **SKZ** *Splošna kmetijska zadruga* – Všeobecné zemědělské družstvo
- **SNOS** *Slovenski narodnoosvobodilni svet* – Slovinská národněosvobozenecá rada
- **SRS** *Socialistična republika Slovenija* – Socialistická republika Slovinsko
- **SSSR** Sovětský svaz socialistických republik
- **SZDL** *Socialistična zveza delovnega ljudstva* – Socialistický svaz pracujících
- **USA** *United States of America* – Spojené státy americké
- **ÚV KSJ** Ústřední výbor Komunistické strany Jugoslávie
- **ÚV KSSI** Ústřední výbor Komunistické strany Slovinska
- **ÚV KSSS** Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu